

บทที่ 6

สู่การขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎหมาย

ตราบดที่สตรีไม่พยายามที่จะยืนขึ้นด้วยเท้าของตนเอง และไม่คิดจะพึ่งตนเองด้วย การทำงานด้วยความสำนึกอันแน่วแน่แล้ว ก็เป็นการไร้ประโยชน์ที่สตรีจะเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ การเรียกร้องที่ปราศจากความสำนึกในอันที่จะพึ่งกำลังของตนเอง ในอันจะสลัดความรู้สึกล่าต้อยออกไปให้หมดนั้น หากจะได้มาซึ่งความเสมอภาค ก็จะเป็นความเสมอภาคที่ผู้ชายเขาจะเขียนไว้ให้เธอแต่บนแผ่นกระดาษเท่านั้น...

ท่านสตรีทั้งหลาย จงออกมายืนเรียงเคียงบ่าเคียงไหล่กับบุรุษเถิด
จงก้าวออกมาจากฐานะของข้างเท้าหลัง มาเป็นเท้าหนึ่งของสองเท้า
หน้า ด้วยกันเถิด แล้วเราก็ก้าวไปข้างหน้าเคียงบ่าเคียงไหล่กันไป

กุหลาบ สายประดิษฐ์

การต่อสู้ของผู้หญิงเพื่อความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางเพศ มีมาทั่วโลกเป็นเวลานานหลายร้อยปีแล้ว แต่เพิ่งจะมีการเติบโตของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนเมื่อประมาณสองศตวรรษที่ผ่านมา สำหรับประเทศไทย การต่อสู้เพื่อสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของสตรีไทยมีมาตั้งแต่สมัยล้านนา (วิระดา สมสวัสดิ์, 2546, น. 5) แม้จะไม่มีกรบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน

การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้คนในสังคมตระหนักและเข้าใจว่าความเสมอภาคทางกฎหมาย ที่ผู้หญิงควรได้รับการคุ้มครองโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ การแก้ไขกฎหมายที่กดขี่ความเป็นเพศ เป็นสิ่งที่ยากต่อการอธิบายและการทำความเข้าใจของคนในสังคมส่วนใหญ่ในประเด็นปัญหาทางเพศที่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมาย ดังที่สุณี ไชยรส (2547, น. 294) กล่าวไว้ว่า การเคลื่อนไหวในประเด็นตามอุดมการณ์ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ค่อนข้างเป็นที่เข้าใจง่ายต่อสังคมมากกว่าการเคลื่อนไหวในอุดมการณ์เฟมินิสต์ เนื่องจากเป็นการกดขี่เอาเปรียบที่เป็นรูปธรรม เช่นจากระบบเผด็จการ จากการเอาเปรียบแรงงาน ขณะที่อุดมการณ์เฟมินิสต์ จะกระทบรากเหง้าของความคิดที่อยู่ในทุกคนทั้งหญิงชาย ทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัวว่าเป็นการกดขี่ทางเพศ

ในสถานการณ์โลกนั้น กฎหมายที่กีดกันการเอาผิดสามีที่ข่มขืนภรรยาเริ่มต้นขึ้นในศตวรรษที่ 17 ในประเทศอังกฤษ และขยายสู่การปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ เนื่องจากในอดีตไม่ได้ถือว่าการข่มขืนเป็นการกระทำผิดต่อบุคคล แต่ถือเป็นการกระทำผิดต่อทรัพย์สินของบุคคล นั่นคือผู้เป็นสามีหรือบิดาของหญิงที่ถูกข่มขืน ต่อมาเมื่อทัศนคติเรื่องการแต่งงานของหญิงชายเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยหญิงมิได้เป็นทรัพย์สินของสามีอีกต่อไป จึงได้เริ่มมีการแก้ไขกฎหมายในศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบันมีการแก้ไขกฎหมายให้ความคุ้มครองหญิงที่เป็นภรรยาจากการถูกสามีข่มขืนแล้วใน 26 ประเทศ เช่น ออสเตรเลีย ออสเตรีย บาร์บาโดส แคนาดา เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เยอรมันไอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ นอร์เวย์ โปแลนด์ ออฟริกาใต้ สเปน สวีเดน ทวีปแอฟริกาใต้ สหภาพอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ นามิเบีย เม็กซิโก เอกวาดอร์ และซิมบับเว¹

ในเรื่องความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับคู่สมรสนี้มีรากเหง้าของปัญหาจะมาจากความคิดแบบเดิม ๆ ที่ถือว่าผู้ชายอยู่เหนือกว่าภรรยาและมีสิทธิลงโทษเมื่อกระทำความผิดซึ่งมีกันอยู่ทั้งในเอเชีย² และยุโรป (L Smith, 1989, pp 3-5) สำหรับผู้ที่ทำให้ปัญหาเรื่องความรุนแรงในครอบครัวได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้นคือกลุ่มสตรีทางตะวันตก โดยเริ่มมีการเคลื่อนไหวตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายตลอดจนมาตรการทางกฎหมายเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาคู่สมรสที่ถูกทำร้ายในบ้าน จนมีความเห็นตรงกันว่าจริงอยู่แม้โดยสภาพแล้วตัวบ้านจะมีรั้วรอบของชิด เป็นอาณาจักรส่วนตัวของผู้ที่เป็นเจ้าของ แต่รั้วบ้านดังกล่าวไม่น่าจะสามารถปิดกั้นไม่ให้เกิดการเอื้อมมือเข้าไปให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้หญิงที่เป็นเหยื่อของการกระทำความผิดกฎหมาย

อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อเท็จจริงของ “ความเป็นครอบครัว” ที่อาจทำให้เห็นว่าการกระทำความผิดเป็นเรื่องเล็กน้อยที่เมื่อมีการพูดจาปรับความเข้าใจก็จะสามารถกลับมาคืนดีกัน ประกอบกับความยากลำบากในการหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์การกระทำความผิด จึงอาจทำให้เกิดการละเลยในการเข้าไปจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวและอาจรู้สึกอึดอัดใจในการนำมาตรการทางกฎหมายเต็มรูปแบบไปใช้บังคับ เพราะทั้งผู้ที่ทำร้ายและเหยื่อที่ถูกทำร้าย จะต้องอยู่

¹เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง วาทกรรมความรุนแรงต่อผู้หญิง ประเด็นการข่มขืนหญิงซึ่งเป็นภรรยา จัดโดย แนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง มูลนิธิผู้หญิง คณะทำงานส่งเสริมสิทธิหญิงชายในการพัฒนา เครือข่ายผู้หญิงอีสาน และเครือข่ายผู้หญิงล้านนา วันที่ 26 พฤศจิกายน 2545 ณ โรงแรมรอยัลปรีนเซส กรุงเทพฯ

²ในทำนองเดียวกัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ที่ใช้ก่อนปี พ.ศ. 2519 ก็ได้กำหนดให้ “สามีลงโทษภรรยาได้” ในขณะที่ “ภรรยาจะไม่สามารถลงโทษสามีได้”

ร่วมบ้านเดียวกัน ตลอดจนอาจต้องพึ่งพิงกันไม่ว่าจะในทางวัตถุหรือจิตใจ จึงเกรงกันว่าการดำเนินการทางกฎหมายไปใช้แทรกแซงอาจไม่ใช่แนวทางที่ดีที่สุด แม้ในบางครั้งเจ้าหน้าที่บางเมืองอาจเกรงว่าจะมีการกระทำทำร้ายเหยื่อซ้ำแล้วซ้ำอีก

ด้วยเหตุนี้ ในสหราชอาณาจักรได้บัญญัติกฎหมายดี ๆ ขึ้นหลายฉบับขึ้นตามคำเรียกร้องของกลุ่มสตรี เช่น the Domestic Violence and Matrimonial Court Act 1976, the Housing (Homeless Persons) Act 1978, the Matrimonial Homes Act 1983, the Family Law Act 1996 และ the Harassment Act 1997³ ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาเรื่องความรุนแรงในครอบครัวเพื่อให้มีการความช่วยเหลือและให้ความคุ้มครองสตรีที่เป็นเหยื่อความรุนแรงในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้แล้วเพื่อสนับสนุนนโยบายที่ทำให้มีการจับกุมดำเนินคดี (pro-arrest) กับการใช้ความรุนแรง the Police and Criminal Evidence Act 1984 ก็ได้เพิ่มอำนาจให้เจ้าหน้าที่ตำรวจในการเข้าไปในสถานที่ของผู้อื่นเพื่อการจับกุมตัวเพื่อช่วยชีวิต เพื่อไม่ให้มีการทำร้าย เพื่อป้องกันความเสียหายอย่างร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินเพื่อการป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่กายบุคคลอื่น หรือเพื่อป้องกันเด็กและบุคคลผู้อ่อนแออื่น ๆ อีกทั้งการสนับสนุนให้ตำรวจเข้าไปแทรกแซงในเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ตำรวจในสหราชอาณาจักร เช่น เปิดบริการฉุกเฉิน 24 ชั่วโมง เพื่อระงับเหตุความรุนแรงในครอบครัว ตลอดจนมีการจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence Unit) เพื่อปรับปรุงการให้การรักษาแก่ผู้หญิง การรายงานและการให้บริการแก่เหยื่อความรุนแรงในครอบครัวเพื่อทำให้เกิด ความมั่นใจได้ว่าบรรดาผู้หญิงจะได้รับความมั่นใจว่าตนเองจะปลอดภัยจากเรื่องความรุนแรงในครอบครัว

---

³เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายปี 1997 ได้กำหนดให้มีความผิดทางอาญาใหม่ขึ้น 2 ประเภทคือ “ความผิดฐานทำให้เกิดความรำคาญใจ” และ “ความผิดฐานทำให้เกิดความกลัวว่าจะถูกทำร้าย” โดยความผิดฐานแรกจะเป็นความผิดที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง ส่วนความผิดในฐานที่สองอาจมีการพิจารณาได้ทั้งในศาลแขวงและศาลจังหวัด (Crown Court) นอกจากนี้แล้วกฎหมายฉบับดังกล่าวกำหนดให้อาจนำทั้งมาตรการทางแพ่งและทางอาญามาใช้ และได้เพิ่มมาตรการในการจัดการกรณีของหญิงซึ่งไม่มีบุตรที่ไม่ประสงค์จะใช้ชีวิตร่วมกับคู่สมรสผู้ที่ทำร้ายต่อไป ซึ่งศาลสามารถให้ความคุ้มครองแก่หญิงดังกล่าวโดยไม่ให้ผู้ซึ่งเคยเป็นคู่สมรสซึ่งยังคงติดตามมารังควาญหรือข่มขู่ภายหลังจากที่ได้เลิกกันไปแล้ว โปรดดูเพิ่มเติมจาก G. Hague and E. Malos Domestic Violence: Action for Change, p. 91.

สำหรับประเทศไทยการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศ ในปี พ.ศ. 2545 องค์การผู้หญิง และกลุ่มแนวร่วมที่ผลักดันให้เกิดการแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 276 จึงได้มีการรณรงค์ให้แก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 276 แต่ไม่ได้เสนอแก้ไขกฎหมาย โดยใช้คำว่า “ผู้อื่น” ตามร่างของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ เนื่องจากเห็นว่า มีประเด็นถกเถียงในการนิยามคำว่า “ข่มขืน” และการรวมเอาเหยื่อซึ่งเป็นชายและเด็กชาย จะทำให้การแก้ไขกฎหมายล่าช้า ดังนั้นการแก้ไขจึงเป็นการตัดคำว่า “ซึ่งมิใช่ภริยาของตน” ออก เพื่อให้กฎหมายมีผลคุ้มครองหญิงที่เป็นภรรยาด้วย

การแก้ไขกฎหมายเอาผิดสามีข่มขืนภรรยา

ม.276 คือความไม่เสมอภาคและความรุนแรงในครอบครัว

ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2530) มาตรา 276 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการข่มขืนกระทำชำเรา ไว้ว่า

“ผู้ใดข่มขืนหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจว่าตน เป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท”

ประเด็นหลักที่องค์กรผู้หญิงเสนอแก้ไขคือ นิยามความหมาย “การข่มขืนกระทำชำเรา” จากรายงานการศึกษาเรื่องกฎหมายที่ขัดกับรัฐธรรมนูญและกฎหมายระหว่างประเทศ: ประเด็นผู้หญิง คณะอนุกรรมการด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ปี 2546 ได้ วิเคราะห์กฎหมาย ที่มีแนวโน้มว่าขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดขี้งการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ในกลุ่มที่ได้วิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองชีวิตร่างกายของสตรี ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา มาตรา 276 ปัญหาในกฎหมายฉบับนี้ว่า ตามตัวบทว่าถ้าหญิงนั้นเป็นภรรยาแล้ว สามีมีสิทธิข่มขืนได้ โดยไม่ถือเป็นความผิดทางอาญา เพราะกฎหมายครอบครัวบัญญัติว่า สามีภรรยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา ดังนั้นการสมรสจึงทำให้สัมพันธ์ภาพทางเพศใด ๆ ระหว่างสามีและภรรยาเป็นการกระทำที่ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและประเพณี ข้อเสนอแนะต่อกฎหมายนี้คือ ควรมีการออกกฎหมายเกี่ยวกับวิธีการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงที่ถูกล่วงเกินทางเพศไว้โดยเฉพาะ...และควรใช้มาตรการทางสังคม สร้างความตระหนักปลูกจิตสำนึก ปรับเปลี่ยนทัศนคติ ให้มีความเข้าใจในความเสมอภาคของหญิง-ชาย ให้ชายปรับพฤติกรรมให้อยู่ร่วมกับหญิงได้ สร้างทัศนคติว่าเรื่องนี้เป็นกรกระทำที่ไม่ถูก

เพื่อสอดแทรกมิติของผู้หญิงในกฎหมาย และได้รับสิทธิเสมอภาค ไม่ถูกเลือกปฏิบัติ และ
 ทิชา ณ นคร ก็ยังเป็นแกนนำสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดทาง
 เพศ⁵ ได้เสนอมุมมองต่อการรณรงค์เคลื่อนไหวให้มีการแก้ไขกฎหมายนี้ด้วยการตั้งคำถามว่า

“มาตรา 276 สร้างเงื่อนไขให้ผู้ชายปฏิบัติต่อผู้หญิงเสมือนเป็นวัตถุทางเพศ และ
 คัดค้านผู้ก่อความรุนแรงใช่หรือไม่ “ เพราะในขณะที่บุคคลนั้นเป็นผู้หญิง กฎหมายคุ้มครองเธอ
 จากการถูกข่มขืนกระทำชำเรา แต่หลังจากเธอเปลี่ยนสภาพเป็นภรรยา ความคุ้มครองทางกฎหมายก็
 สิ้นสุดลง ทั้งที่ความเสมอภาคในกฎหมาย คือเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540

“มาตรา 276 ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะห้ามไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติ (มาตรา 30)
 ด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางสถานะของบุคคลใช่หรือไม่?”

การใช้ความรุนแรงทางเพศ ทางจิตใจ มักแยกขาดจากกันไม่ได้ และมีความเป็นไปได้ที่
 ผลของการก่อความรุนแรง ไม่ว่าจะ เป็น ความโกรธ ความเกลียดชัง ความไม่ร่วมมือ ฯลฯ จะ
 กระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวโดยเฉพาะเด็ก ๆ... หากความรุนแรงในครอบครัวคือการบ่ม
 เพาะต้นกล้าความรุนแรงในสังคมผ่านทางเด็ก ๆ

มาตรา 276 เข้าข่ายส่งเสริมความรุนแรงในครอบครัวให้ดำรงอยู่ต่อไปใช่หรือไม่?

ข้อเสนอที่องค์กรผู้หญิงซึ่งมีเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญเป็นแกนนำ ได้ประกาศ
 ข้อเสนอที่ตรงไปตรงมาที่สุดต่อกรณีกฎหมายอาญามาตรา 276 ก็คือ แก้ไขถ้อยคำจาก “ผู้ใดข่มขืน
 กระทำชำเราหญิงอื่นซึ่งมิใช่ภรรยาตน” เป็น “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่น” เพียงแค่นี้กฎหมาย
 ฉบับนี้ก็จะคืนความเสมอภาคในทางกฎหมายและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กับผู้หญิงที่

มีสถานภาพเป็นภรรยาโดยสมบูรณ์ ขณะเดียวกันคำว่า “ผู้อื่น” ยังคุ้มครองครอบคลุม
 ไปถึง “เด็กชาย” ซึ่งมีแนวโน้มถูกละเมิดทางเพศมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามองค์กรผู้หญิงมีความเห็น
 ต่างในประเด็นแก้ไขข้อความในกฎหมายอีกแนวทางหนึ่งคือ ให้ระบุชัด ๆ ว่า “ผู้หญิง” คือผู้ที่
 เหยื่อของการข่มขืน โดยประเด็นนี้ ญัฐยา บุญภักดี ผู้ประสานงานมูลนิธิสร้างสุขภาวะ
 ผู้หญิง (สคส.) ได้ขยายความให้เห็นภาพที่ชัดเจนของการทำงานขององค์กรผู้หญิงต่อพันธกิจใน
 การขับเคลื่อนร่วมกัน

---

⁵ เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ ได้ดำเนินโครงการ ผู้หญิงกับการมีส่วนร่วมร่าง
 กฎหมายเพื่อยุติความรุนแรง ร่วมกับสถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด สภาประชา
 กร มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรับฟังความคิดเห็นทั่วประเทศ รวม 13
 ครั้ง ระหว่างวันที่ 7 กันยายน 2545-21 พฤศจิกายน 2545

จะเห็นได้ว่าขบวนการผู้หญิง หรือกลุ่มผู้หญิงไม่ได้มีความคิดไปในทิศทางเดียวกันทุกกลุ่ม เป็นเรื่องที่น่าดีใจ มันคือความจริง การทำงานเพื่อขับเคลื่อนให้เรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงได้รับการคุ้มครองมันไม่ได้เคลื่อนไปด้วยแนวคิดเดียว แต่ขับเคลื่อนไปที่จุดเดียวกัน ซึ่งคาดการณ์กันไว้แล้วว่าการแก้ไขกฎหมายคงไม่สำเร็จได้ง่าย ๆ จึงควรใช้โอกาสนี้สร้างความเข้าใจต่อสังคมในประเด็นความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ

แม้ว่าองค์กรผู้หญิงจะวิเคราะห์ปัญหาที่คนละจุด แม้จะมีความเห็นต่างกันสองแนวทาง แต่องค์กรผู้หญิงต่าง ๆ ยืนยันให้แก้ไข ซึ่งทำดีที่สุดแล้วเป้าหมายที่มีร่วมกันคือ การสร้างองค์ความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิง โดยเฉพาะความรุนแรงทางเพศที่มีต่อผู้หญิง

การตั้งคำถามของทิวา ณ นคร เป็นการเปิดปมปัญหาของผู้หญิงที่สังคมยังมองว่าเป็น “เรื่องส่วนตัว” เพื่อนำสู่กระบวนการที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้หญิงได้ นั่นคือ “การฟังกฎหมาย” ดังที่รัฐธรรมนูญมีเจตนารมณ์เรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย การคุ้มครองความรุนแรงในครอบครัว แต่ที่ยังพรัม้วorstที่สุด ก็คือทัศนคติของผู้บังคับใช้กฎหมาย (บางคน) บนสายพานของกระบวนการยุติธรรมตลอดสายนั่นเอง (ทิวา ณ นคร: ความรุนแรงในครอบครัว... ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว, 2545)

ซึ่งสอดคล้องกับรายงานพัฒนาคนปี ค.ศ. 1995 (Human Development Report, 1995 หรือ HDR) ที่จัดทำขึ้นทุกปีโดย United Nation Development Program ข้อความสำคัญจากรายงานฉบับนี้ได้เปิดประเด็นเรื่องเพศกับการพัฒนามนุษย์เพื่อให้สังคมตระหนัก คือ “การพัฒนามนุษย์หากขาดมุมมองด้านเพศภาวะเป็นเรื่องอันตราย” หน่วยงานนี้ได้พัฒนาดัชนีทางสถิติสำหรับชี้วัดความไม่เท่าเทียมทางเพศภาวะในโลกขึ้นเป็นครั้งแรก คือ ดัชนีการพัฒนาด้านเพศภาวะ (Gender Development Index หรือ GDI) และมาตรวัดการเสริมสร้างอำนาจด้านเพศภาวะ (Gender Empowerment Measure หรือ GEM) รายงานการพัฒนามนุษย์ใช้ดัชนีทั้งสองนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะ และความรุนแรงต่อผู้หญิงยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องทุกประเทศในโลกนี้ ข้อค้นพบที่สำคัญในรายงานฉบับนี้ก็คือ (1) ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะไม่มีความสัมพันธ์กับรายได้ (2) ขณะที่ผู้หญิงได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาและสุขอนามัย แต่กลับมีโอกาสน้อยกว่ามากทางเศรษฐกิจและการเมือง (3) บทบาทของผู้หญิงในเชิงเศรษฐศาสตร์ได้ถูกประเมินว่ามีค่าต่ำกว่าเป็นจริงรวมกันทั่วโลกแล้วประมาณ 11 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ (4) ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมต่ำ และยังเผชิญกับการกีดกันทางกฎหมายอย่างต่อเนื่อง (สุวัฒน์ ยิบมันตะศิริ, 2547, น. 136)

ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้หญิงควรจะได้รับโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการกำหนดนโยบาย การบริหารงาน ในกลไกภาครัฐ เพื่อเติมเต็มใน

มุมมองของผู้หญิงในการแก้ปัญหาทางสังคมโดยไม่ละเลยความเป็นเพศ และเพื่อความเสมอภาคทางโอกาสของผู้หญิงอย่างเท่าเทียม

วาทกรรม...ที่กลุ่มองค์กรผู้หญิงสร้าง

สิทธิ...การเมือง... เรื่องส่วนตัว...

การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิของผู้หญิง มีประวัติศาสตร์การต่อสู้ยาวนานของผู้หญิงในหลาย ๆ ประเทศเพื่อให้ผู้หญิงหลุดพ้นจากการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบจากระบบทุนนิยม และระบบโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เสมอภาคกัน จะเห็นได้ว่าการรณรงค์เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของผู้หญิงไม่เคยหมดไปจากโลกนี้เพราะสังคมไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ผู้หญิงก็เป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ และผู้หญิงก็ไม่ควรถูกเลือกปฏิบัติ และจำกัดสิทธิแห่งความเท่าเทียมแต่อย่างใด แม้ว่าพื้นที่ทางสังคมโดยส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่เฉพาะมาตรฐานของผู้ชาย เพราะที่ผ่านมาระบบสังคมทำให้พื้นที่ของผู้หญิงเป็นพื้นที่ส่วนตัว (personal) อยู่ในครอบครัว อยู่ในอุดมการณ์ของความเป็นแม่หรือเมียดังที่สังคมคาดหวังเท่านั้น ซลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ ได้เสนอมุมมองแบบเฟมินิสต์ว่า หากผู้หญิงสามารถต่อสู้และเคลื่อนไหวทางการเมืองได้แม้ในพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งผู้หญิงควรยึดแนวคิดที่ว่า “personal is the political” นั่นก็คือ การเมืองเรื่องส่วนตัวของผู้หญิง นั่นเอง

หากพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิในทางการเมือง จะพบว่ากลุ่มองค์กรผู้หญิงในประเทศไทย มีความพยายามที่จะให้รัฐธรรมนูญ มีบทบัญญัติในเรื่อง “สิทธิ” ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การหลอมรวมอุดมการณ์ เฟมินิสต์ ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยสุนี ไชยรส (2547, น. 255-270) ได้กล่าวถึงการรวมตัวของกลุ่มองค์กรผู้หญิงกว่า 26 องค์กร และก่อเกิด “เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ” ในปี 2539 เพื่อรณรงค์ให้มีสัดส่วนของผู้หญิงในการร่างรัฐธรรมนูญ หรือเข้าไปอยู่ใน “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” (ส.ส.ร.) โดยมีสโลแกนว่า “รัฐธรรมนูญที่ดี ต้องมีสตรีร่วมร่าง” ยุทธศาสตร์ขณะนั้นคือ ผลักดันข้อเสนอสิทธิผู้หญิงในรัฐธรรมนูญให้ได้มากที่สุด ในที่สุดรัฐสภาฯ มีมติเลือก ส.ส.ร. หญิง 6 คน จาก 99 คน ซึ่งสุนี ไชยรส เป็น 1 ใน 6 สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นผู้หญิง

กิจกรรมการขับเคลื่อนของเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญเพื่อรณรงค์การรับร่างรัฐธรรมนูญ คือการสร้างองค์ความรู้ในหมู่องค์กรผู้หญิงทั่วประเทศไทย ด้วยการจัดอบรมและเสวนาประเด็นที่ผู้หญิงต้องการผลักดัน เช่น สิทธิสตรีในรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาญาที่ต้องแก้ไข กรณีตัวอย่างของการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ฯลฯ รวมทั้งการใช้ยุทธศาสตร์ทางการเมืองด้วยการเรียกร้องให้ผู้นำทางการเมืองรักษาคำมั่นที่ได้ให้ไว้

กับประชาชนที่จะรับร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งในความสำคัญที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรผู้หญิงก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (ปี 2540) จะต้องมิบัญญัติข้อความ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”

การเสนอร่างรัฐธรรมนูญเข้าสู่กระบวนการของนิติบัญญัติ รัฐสภาอภิปรายร่างรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาลงมติ ในที่สุดก็มีการลงมติครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์ไทยเห็นชอบรับร่างรัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” และบทบัญญัติเรื่องสิทธิตามที่องค์กรผู้หญิงเคลื่อนไหว ได้ระบุไว้ในมาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย ย่อมได้รับความคุ้มครองและการบังคับใช้กฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้ เพื่อให้ผู้หญิงได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งหมายถึงการได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยไม่แบ่งแยกความเป็นเพศหรือสถานะ

จากการขับเคลื่อนเรื่อง สิทธิในรัฐธรรมนูญ โดยมีบทบัญญัติเรื่องความเท่าเทียมกันทางเพศแล้ว การทำงานขององค์กรผู้หญิงเพื่อขับเคลื่อนประเด็นที่เกี่ยวกับ “การเลือกปฏิบัติ” จากกฎหมายรัฐธรรมนูญ จึงเป็นประเด็นที่ถูกหยิบขึ้นมาเพื่อการสานต่ออุดมการณ์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อสังคมโดยเฉพาะประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับมาตรา 30 ที่ว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” และมาตรา 53 ที่ว่า “เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐ จากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม”

ในกรณีที่องค์กรผู้หญิงได้เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 มีจุดเริ่มต้นในการวิเคราะห์กฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงมาเป็นเวลากว่า 20 ปี ก่อนที่จะมีเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ หรือแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง ซึ่งจากการสัมภาษณ์แกนนำในการขับเคลื่อนในกลุ่มผู้หญิงหลายคนได้สะท้อนว่า กลุ่มผู้หญิงได้สนทนาแลกเปลี่ยนในระหว่างผู้หญิงซึ่งทำงานในองค์กรต่าง ๆ ร่วมวิเคราะห์ปัญหาของผู้หญิงที่ปรากฏในมิติต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกันขององค์กรในเวลาต่อมา

อุษา เลิศศรีสันทัต ผู้ประสานงานโครงการมูลนิธิผู้หญิง กล่าวถึงการทำงานขับเคลื่อนในกลุ่มองค์กรผู้หญิงว่า

เราพูดคุยเรื่องมาตรา 276 มานานในกลุ่มคนทำงานองค์กรผู้หญิงว่าเป็นกฎหมายที่มีการเลือกปฏิบัติกับผู้หญิง ซึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญ ทุกครั้งที่มีการทบทวนเรื่องกฎหมายที่มีการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง เราจะพบว่ามาตรา 276 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมานาน เราจึงเริ่มที่จะขับเคลื่อนในภาคประชาสังคมผ่านสมาชิกซึ่งเป็นแนวร่วมและเครือข่ายผู้หญิงในชนบท เพื่อสร้างจิตสำนึกตรงนี้ เพราะเรามองว่ามาตรา 276 เป็นจุดที่สร้างค่านิยมเรื่องที่ว่าผู้เป็นสมบัติของสามี ซึ่งจะทำให้เกิด

ผลกระทบต่อผู้หญิง เรายังมองภาพของการเคลื่อนไหวซึ่งจำเป็นต้องใช้แนวร่วมซึ่งเรามีกลุ่มผู้หญิงอยู่แล้ว และมาผนวกกับสถาบันกฎหมายอาญาที่มีการติดตามศึกษาเรื่องนี้เหมือนกัน จึงมีการรวมตัวและขับเคลื่อนไปด้วยกัน

มาลีรัตน์ แก้วก่า หนึ่งในสมาชิกเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ และอดีตสมาชิกวุฒิสภา กล่าวถึงการทำงานในฐานะนักเคลื่อนไหวทั้งในสภาและนอกสภาว่า

แนวคิดในการทำงานของกลุ่มผู้หญิง เราจะพูดคุยกันอยู่เสมอว่าอะไรคือประเด็นปัญหา มันเริ่มจากความรุนแรงในครอบครัวก่อน สถิติความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างปี 2542-2543 เราก็วิเคราะห์ร่วมกัน ประเด็นความคิดคือว่า หยั่งรากลึกแล้วอะไรคือเหตุปัจจัย เมื่อมองดู 276 ก็เป็นความรุนแรงต่อผู้หญิงที่ฝังรากลึก ปัญหาสามี ภรรยา ภาพของคนภายนอกมองไม่เห็นว่าจะต้องแก้ไข คนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่เข้าใจ เขามองเรื่องเพศสัมพันธ์กับการข่มขืนเป็นเรื่องเดียวกัน มองว่าการที่สามีจะใช้กำลังกับภรรยาเป็นเรื่องปกติ... การทำงานของเครือข่ายผู้หญิงร่วมกันกับแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง เราจับมือกันมีลักษณะการทำงานที่เรียกว่า “ปาล้อมเมือง” การเดินสายเปิดเวทีให้ความรู้แก่แนวร่วมที่เป็นเครือข่ายในชุมชนต่าง ๆ เพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ คิดว่าเราประสบความสำเร็จในการเปิดประเด็น เรื่องภายใน... เรื่องส่วนตัว ของผู้หญิง....

การดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรผู้หญิงมีลักษณะเป็น “เครือข่าย” ที่ขยายแนวร่วมไปยังกลุ่มผู้หญิงในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ในการจัดเวทีสัญจร ขณะที่มีสมาชิกส่วนหนึ่งทำหน้าที่เคลื่อนไหวผลักดันให้ร่างกฎหมายเข้าสู่กระบวนการทางนิติบัญญัติ หรือในระบบรัฐสภา

ในขณะที่ช่วงเวลานี้ มาลีรัตน์ แก้วก่า ในบทบาทของสมาชิกวุฒิสภา และเป็นผู้เชื่อมต่อการขับเคลื่อนในกลไกของนิติบัญญัติ ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่เจอในช่วงเวลานั้น

ตอนนั้นอยู่ในคณะกรรมการสตรีฯ เราก็นำแผ่นพับ แบบฟอร์มที่สนับสนุนการแก้ไข 276 มาแจก แรงต้านก็มีเยอะ...ถามว่าอะไรกัน ไม่มีเรื่องอะไรจะเล่นแล้ว เหมียวมาเล่นเรื่องครอบครัว จะให้เมียฟ้องผัวหรือ... หรือแม้แต่ผู้หญิงที่เป็นสมาชิกวุฒิสภาเหมือนกันก็ยังมองไม่ออกว่าประเด็นนี้จะเกี่ยวกับเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงอย่างไร เขาต่อต้านแรง แต่เราไม่ชน เพราะคิดว่าการที่ผู้หญิงไม่เข้าใจ ต้องใช้เวลา ต้องให้ข้อมูลเขาเพราะสำคัญมาก เพราะหากเขาไม่มีข้อมูล เวลาถูกเชิญไปร่วมเวทีอภิปรายหรือแสดงความเห็น เขาก็จะไม่ไป ซึ่งจริง ๆ แล้วผู้หญิงในรัฐสภาน่าจะเป็นแนวร่วมที่ดีได้ และความคิดส่วนตัวแล้วองค์กรผู้หญิงไม่ควร

ปฏิเสภกลุ่มคนเหล่านี้ อยากให้องค์กรผู้หญิงเปิดใจให้กว้าง กล้าที่จะแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับ ส.ส. และ ส.ว. อย่าเลือกเฉพาะคนที่รู้จักแล้วเท่านั้น มีคนเห็นต่างจาก เราไม่ควรปฏิเสธทั้งหมด มันอยู่ที่ว่าเราจะสรุปทเรียนอย่างไร

กระแสของการขับเคลื่อนเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ปรากฏชัดเจนอีกครั้ง เมื่อแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง⁶ ได้เปิดประเด็นให้เกิดการแก้ไขกฎหมายอาญา ฐานความผิดทางเพศ มาตรา 276 ในระยะเริ่มต้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2545 และได้ประสานงานหน่วยงานภาครัฐคือ สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด และกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านผู้หญิงหลายองค์กร เช่น เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ คณะทำงานยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง ฯลฯ เพื่อร่วมกันรณรงค์ยกเลิกสิทธิสามีข่มขืนภรรยา ด้วยการเปิดมุมมองใหม่ของสังคม และปรับทัศนคติความเชื่อจากเดิมที่ว่า “เรื่องปัญหาในครอบครัว” เป็น “เรื่องส่วนตัว” กลุ่มองค์กรผู้หญิงและนักเคลื่อนไหว ภายใต้ชื่อ “คณะทำงานยุติความรุนแรง” ได้รณรงค์ให้สังคมเห็นว่า เรื่องในครอบครัว หรือปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างสามีและภรรยาไม่ใช่เรื่องส่วนตัวอีกต่อไป

กรณีความรุนแรงในครอบครัว ที่ทำให้องค์กรผู้หญิงเคลื่อนไหว เรียกร้องให้กระบวนการยุติธรรม ขจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงที่ชัดเจนคือ “คดี ดร.พิพัฒน์ ทำร้ายภรรยาจนถึงแก่ชีวิต” เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2545 ศาลอาญากรุงเทพได้มีคำพิพากษาในคดีนี้ เนื้อหาโดยสรุปคือ

ให้ลงโทษจำคุก 4 ปี ลดโทษเหลือจำคุก 2 ปี ส่วนที่กระทำความผิดนั้นเป็นเพราะอารมณ์โทสะที่เกิดขึ้นในชั่วขณะ และได้รับผลจากการกระทำโดยสูญเสียคนรักไป อีกทั้งจำเลยเป็นผู้มีการศึกษาสูง จึงยังสามารถใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมได้ จึงให้รอลงอาญาไว้ 3 ปี โดยกำหนดเงื่อนไขการคุมประพฤติให้จำเลยสอนหนังสือ นักเรียน นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไปให้ได้ 50 ชั่วโมง...เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ และองค์กรพันธมิตร ชี้ให้สังคมเห็นว่า คดีนี้ใช้ “มาตรฐานสองระดับ” อันเกิดจากความแตกต่างทางเพศ และการศึกษา ซึ่งความเหลื่อมล้ำของกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวนี้ขัดต่อสามัญสำนึกความเป็นธรรมของสาธารณชนทั่วไป และขัดต่อ

---

⁶แนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง ก่อตั้งขึ้นในเดือน กรกฎาคม 2543 จากการสัมมนาเรื่อง ขบวนการผู้หญิงไทยในศตวรรษที่ 21 โดยมีองค์กรที่ร่วมก่อตั้ง 11 องค์กร ได้แก่ กลุ่มผู้หญิงนครนายก กลุ่มเพื่อนหญิงอำนาจเจริญ คณะทำงานมติหญิงชายเพื่อการพัฒนา คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อสตรี เครือข่ายสตรีล้านนา เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ โครงการคนรักน้ำแดงแม่แฝด มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง และสหภาพแรงงาน แอล ที ยู

หลักสิทธิมนุษยชน (สุนี ไชยรส, 2545, น. 271) เป็นการส่งเสริมให้ “ความรุนแรงเป็นเรื่องภายในครอบครัว” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาบางตอนในเอกสารข่าวศาลอาญากรุงเทพใต้ที่ว่า

...คดีนายพิพัฒน์เป็นการกระทำผิดที่เกิดขึ้นเฉพาะนายพิพัฒน์และนางวรรณิ์ ซึ่ง เป็นสามีภรรยา กัน เป็นเรื่องภายในครอบครัวเท่านั้น แม้จะเป็นคดีอาญาแผ่นดิน แต่ผู้ได้รับความเสียหายก็มีเพียงญาติฝ่ายนางวรรณิ์ ไม่มีผลต่อสังคมโดยรวม ดังเช่นคดีปล้นฆ่า คดีลักทรัพย์ คดีเกี่ยวกับเศรษฐกิจ คดีจากยาเสพติด เป็นต้น

การเคลื่อนไหวขององค์กรผู้หญิง ให้กระบวนการยุติธรรมสร้างบรรทัดฐาน ความเท่าเทียมในการบังคับใช้กฎหมาย และไม่สวนทางกับกระแสความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งคดี ดร.พิพัฒน์ฆ่าเมีย เป็นคดีที่สะท้อนใจต่อสาธารณชน และเป็นประเด็นในการตีแผ่ บทบาท ในการสร้างความเข้าใจเรื่องความรุนแรงในครอบครัว เพื่อให้สังคมตระหนักว่า ความรุนแรงใน ครอบครัวไม่ใช่เรื่องส่วนตัว... แต่สิ่งที่สังคมไม่เคยรู้จักคือ การนิ่งเฉยของตนเองนั้นเป็นการทำลาย ระบบกลไกคุ้มครองทางสังคม ขณะเดียวกันยังเป็นการตอกย้ำความเชื่อที่ว่าความรุนแรงในบ้านเป็น เรื่องส่วนตัว เป็นเรื่องปกติ อย่างที่ขอบพูดกันว่า เป็นเรื่องของดินกับพิน แต่ทั้งหมดนี้คือการทำให้ ตัวเราเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมให้เกิดความรุนแรงในชีวิตคู่เพิ่มมากขึ้น (จิตติมา ภาณุเตชะ, 2549, น. 19)

ในวันรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2545 ประเด็น ที่องค์กรผู้หญิงหลาย ๆ องค์กรพยายามรณรงค์เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับสังคม คือ ปัญหาสามี ช่มชู้ภรรยา โดยพยายามผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ที่ระบุว่า “ผู้ใดช่มชู้ หนิงอื่นซึ่งมิใช่ภรรยาของตน...” เมื่อตีความตามภาษากฎหมายแล้ว ผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะถูก ยกเว้นจากการคุ้มครองจากกฎหมายในกรณีที่ถูกลูกสามีช่มชู้ นั้นแสดงถึงว่าสามียอมมีสิทธิทาง กฎหมายที่จะกระทำการช่มชู้ภรรยาของตนเองโดยไม่มีความผิดทางกฎหมาย

การที่กฎหมายไม่ให้ความคุ้มครองผู้หญิง ย่อมไม่ก่อให้เกิดความเสมอภาค อาจกล่าว ได้ว่าในการต่อสู้ของกลุ่มองค์กรผู้หญิงต่อการยกเว้นกฎหมายและเสนอให้รัฐบาลแก้ไขกฎหมาย เป็นการเผชิญกับการกีดกันทางกฎหมายด้วยเช่นกัน การเปิดประเด็นเรื่องความรุนแรงทางเพศต่อ ผู้หญิง ยังคงเป็นเสมือนภูเขาน้ำแข็งที่สังคมมองไม่เห็น ยิ่งการเปิดประเด็นให้ยกเลิกสิทธิสามี ช่มชู้ภรรยา ในกฎหมายอาญามาตรา 276 นับว่าเป็นการทำทลายสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงครั้ง สำคัญนี้ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ คณะรัฐศาสตร์ และอาจารย์ประจำหลักสูตรสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงกระบวนการรณรงค์ครั้งนี้ ในมุมมองของสตรีนิยมว่าประเด็น การแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 แตกต่างจากการแก้กฎหมายประเภทอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง

การต่อสู้เรื่องผู้หญิงได้เดินทางมาถึงขั้นหนึ่ง คือ การพยายามผลักดันแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในการรณรงค์ครั้งนี้ ก็เหมือนกับการพุ่งเข้าชนกำแพงใหญ่ที่แข็งแรง แต่ใสเหมือนกระจก ความพยายามในการแก้ไขกฎหมายนี้ได้เจอกับแรงต้าน เพราะมันมีรากเหง้าบางอย่างรองรับความคิดนี้ไว้ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทยเชื่อว่ามันเป็นจริงและรักษามันไว้ ประเด็นเรื่องการข่มขืนผู้หญิงซึ่งเป็นภรรยา เกี่ยวข้องกับการข่มขืนในครอบครัว และการแต่งงาน

ศิริพร สะโครบาเนค ประธานมูลนิธิผู้หญิง กล่าวถึงการขับเคลื่อนของผู้หญิงในครั้งนี้จะสร้างวาทกรรมเรื่องความรุนแรงทางเพศ ให้สังคมตระหนักรู้และเข้าใจเพศหญิงมากยิ่งขึ้น

การรณรงค์ในวันนี้ อาจจะนำไปสู่วาทกรรมอันใหม่ในการมองปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นกับผู้ที่เป็นภรรยาว่าจะให้ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตของตนเองอย่างไรบ้าง และเป็นการตอกย้ำเจตนาารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ที่เห็นวาทคติตรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก หรือผู้ใหญ่ โดยที่ไม่มีการเลือกปฏิบัติ...นอกจากนี้ ความพยายามที่ต้องการเปลี่ยนแปลงกฎหมายก็นำมาสู่ประเด็น การเมืองเรื่องส่วนตัว ซึ่งเรื่องส่วนตัวนี้ หมายถึงเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงที่สังคมไทยยังไม่ให้ความสำคัญและเคารพเท่าไรนัก เพราะเมื่อใดที่ผู้หญิงต้องการขึ้นมาเรียกร้องก็จะบอกว่าทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะครอบครัวจะล่มสลาย ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้บนคราบน้ำตาของผู้หญิงอยู่หรือ

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ อธิบดีกรมคุมประพฤติ หนึ่งในแนวร่วมที่สนับสนุนให้เกิดการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ได้วิพากษ์กฎหมายฉบับนี้ในฐานะนักกฎหมายที่เข้าใจประเด็นของการเสนอแก้ไขโดยกลุ่มองค์กรผู้หญิงว่า

สาระของกฎหมายที่เกี่ยวกับการข่มขืนมีจุดอ่อนตั้งแต่แนวคิดเลยที่เดียว กฎหมายนี้มีขึ้นมาเพื่อปกป้องใคร เพราะการข่มขืนตามประมวลกฎหมายอาญา หมายถึง ข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภรรยาตน จึงหมายความว่า การข่มขืนนั้นไม่ผิดกฎหมาย.. ทำให้เราต้องหันมาสำรวจว่า จุดมุ่งหมายของกฎหมายนี้มีขึ้นเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีของหญิงซึ่งถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์โดยไม่สมัครใจ หรือเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีผู้ชายซึ่งเป็นเจ้าของผู้หญิงคนนั้น

การรณรงค์เพื่อสร้างความเข้าใจกับสาธารณะชนของกลุ่มองค์กรผู้หญิง มีหลากหลายรูปแบบตลอดปี 2545 เช่น การจัดเวทีสัมมนาสัญจรไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อรับฟังทัศนะที่มีต่อการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 นี้ และยังเป็นการสร้างความเข้าใจเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้น เป็นการเปิดเวทีให้ผู้หญิงที่อยู่ในสถานการณ์ที่ได้รับความรุนแรงโดยตรง

ได้สะท้อนให้สังคมรับรู้ รวมถึงผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในการรับฟังปัญหาของผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงด้วย ในขณะที่กลุ่มองค์กรผู้หญิงได้สร้างแบบฟอร์มให้ผู้เห็นด้วยต่อการแก้ไขกฎหมายนี้ร่วมลงชื่อเพื่อแสดงเจตนารมณ์ในการแก้ไขกฎหมาย เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ (ปี 2540) ที่ให้ประชาชนสามารถร่วมลงชื่อ 50,000 ชื่อเพื่อขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายได้

ทิวา ณ นคร จากเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ แกนนำสำคัญในการรณรงค์ เล่าถึงรูปแบบการรณรงค์นี้ว่า

เนื้อหาหลักของการรณรงค์คือการนำเสนอสภาพปัญหาจากงานวิจัยเพื่อชี้ให้เห็นว่ามีผู้หญิงที่เป็นภรรยาจำนวนมากที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงเนื่องจากถูกสามีข่มขืน รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง และการแก้ไขมาคตติผิด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการข่มขืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติว่า ภรรยาเป็นสมบัติของสามี มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางเพศของสามีในทุกกรณี ซึ่งหากสังคมส่วนใหญ่ยังคงมีมุมมองเช่นนี้การแก้ไขปัญหาคงไม่เกิดขึ้น

นอกจากเวทีสาธารณะที่กลุ่มองค์กรผู้หญิงร่วมมือกับสถาบันกฎหมายอาญา เพื่อรับฟังความเห็นของคนในสังคม ในเวทีสัมมนา “แนวทางการแก้ไขกฎหมายอาญาในฐานความผิดทางเพศ สังคมพร้อมเพียงใด” ซึ่งนับว่าเป็นการเปิดมิติทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตพื้นฐานของชีวิตคู่สามีภรรยา บทความต่าง ๆ ที่สนับสนุนการรณรงค์เพื่อแก้ไข ม.276 ได้ถูกเผยแพร่ทางสื่อมวลชนเพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็น “สามีข่มขืนภรรยา” เป็นความรุนแรงที่ผู้หญิงได้รับและควรแก้ไขให้เกิดความเสมอภาคทางกฎหมาย บทความเรื่อง แก้ไขมาตรา 276 ปลอดภัยตรวนให้ผู้หญิง (มติชน 30 พฤศจิกายน 2545) เขียนโดย ทิวา ณ นคร ซึ่งประมวลจากความรู้สึกการถ่ายทอดจากผู้เข้าร่วมเวทีสาธารณะ เพื่อแสดงให้เห็นมุมมองและทัศนคติที่เข้าใจถึงที่มาของปัญหาการข่มขืนในคู่สมรสได้ชัดเจน

การอธิบายเพื่อโต้แย้ง ความเข้าใจผิดของคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นที่มาของการไม่เห็นด้วยกับการแก้กฎหมาย เช่น คนที่ไม่เห็นด้วยและกล่าวว่า การข่มขืนเป็นเรื่องเล็กน้อย และเป็นธรรมชาติที่ผู้ชายต้องการทางเพศสูงและรุนแรงกว่าผู้หญิง ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ตอบสนองอารมณ์ดังกล่าวเพราะเป็นหน้าที่

“แต่ที่จริงแล้วความคิดเช่นนี้มีรากฐานมาจากทัศนคติต่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชายภายใต้โครงสร้างระบบชายเป็นใหญ่ และที่ลึกไปกว่านั้น คือ ความเชื่อ ความคั่นชินของทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่ว่า “หน้าที่” ของภรรยาที่ดีคือ ตอบสนองความต้องการทางเพศให้กับสามี ทั้งที่ความจริงการตอบสนองความต้องการทางเพศเป็นหน้าที่ทั้งของภรรยาและสามีที่ต้องตอบสนองต่อกัน ไม่ใช่ หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งฝ่ายเดียว”

ความพยายามขององค์กรผู้หญิงและเครือข่ายพันธมิตร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 นับว่าเป็นการริ่ระบบความคิดของสังคมที่มีต่อสถาบันครอบครัวที่ปลูกฝังมายาวนาน การรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมจึงจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ในภาคประชาสังคมและภาครัฐ

ข้อโต้แย้ง...และความเข้าใจที่แตกต่าง จากเวทีรณรงค์ผ่านสื่อโทรทัศน์

ในขณะที่กระแสสังคมเริ่มให้ความสนใจในประเด็นความรุนแรงภายในครอบครัว นับตั้งแต่การรณรงค์แก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 เริ่มต้นขึ้นในเดือนแห่งการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในปลายปี 2545 เวทีสัมมนาสัญจรหรือ “เวทีสาธารณะ” เป็นเวทีเปิดเสียงเงียบที่อยู่ภายใต้หลังคาบ้าน ได้สะท้อนแนวคิดทั้งเห็นด้วย สนับสนุนให้แก้ไขกฎหมาย และไม่เห็นด้วยคัดค้าน เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ในปี 2547 ซึ่งเป็นวาระของวันสตรีสากลในเดือนมีนาคม รายการทีวีเชิงวิเคราะห์พาทย์⁷ ได้เชิญแกนนำในองค์กรผู้หญิงที่ขับเคลื่อนสังคมเพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมาย และเชิญผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งอยู่ในกลไกของภาครัฐ เป็นการเปิดเวทีผ่านสื่อโทรทัศน์ในรูปแบบของรายการสด เป็นการโต้ตอบ (Debate) ผู้ร่วมรายการแยกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายสนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายซึ่งก็คือฝ่ายขององค์กรผู้หญิงและอธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ อีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายคัดค้านและไม่เห็นด้วยที่จะแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ในฝั่งของนักการเมือง มีทั้ง ส.ส., ส.ว. และนักกฎหมาย และเปิดโอกาสในประชาชนที่ที่ชมรายการได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นการเคลื่อนไหวให้แก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ด้วย

---

⁷รายการถึงลูกถึงคน ตอน “แก้กฎหมาย เอาผิดผู้ข่มขืนเมีย” รายการสด ออกอากาศวันที่ 11 มีนาคม 2547 เวลา 23.00 น. ช่อง 9 อสมท. พิธีกรคือ สรยุทธ สุทัศนจินดา ผู้ร่วมรายการได้แก่ อนุรักษ์ บุญภักดี ผู้ประสานงานมูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.), ทิชา ณ นคร ผู้ประสานงานเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ, ชาญชาวนันท์ ไชยานุกิจ อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ หัวหน้าภาควิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ฤติดา ฤกษ์สำราญ ส.ส. กทม. และ บุญเลิศ ไพรินทร์ ส.ว. ฉะเชิงเทรา

ขนาดนั้น แต่ผู้หญิงกำลังจะบอกว่าเมื่อค่าคั้นเหล่านั้นมันติดต่อกันเป็นปี เสีย รื่องให้ของเขา ความเป็นมนุษย์ถูกย่ำยี และไม่เต็มใจ ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้ไม่ใช่พล เมืองของประเทศนี้หรอก ทำไมไม่ได้รับความคุ้มครอง ทำไมกฎหมายถึงเว้นวรรค เพียงเพราะเขาเป็นเมีย...

ประเด็นโต้แย้งจากฝ่ายที่คัดค้านและไม่สนับสนุนให้แก่ไขกฎหมาย คือประเด็นที่เป็น คำถามท้าทายฝ่ายที่สนับสนุนให้แก่ไขกฎหมายว่า...ผู้หญิงแน่ใจแล้วหรือว่าต้องการใช้กฎหมายนี้ เพื่อเอาผิดสามีของตนเอง และยังมองว่าการต่อสู้ในเรื่องกฎหมายนี้ผู้หญิงยังไม่เข้าใจคอนเซ็ปต์ที่ แท้จริงของกฎหมาย

ในมุมมองของนักกฎหมายอย่าง ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ แสดงความเห็นต่อประเด็นที่ องค์การผู้หญิง เสนอแก้ไขกฎหมายนี้ว่า

เท่าที่กฎหมายมีอยู่ก็คุ้มครองอยู่ตามสมควรอยู่แล้ว ไม่ต้องแก้ไข ถ้าบอกว่าที่ ผ่านมาผู้หญิงเจอปัญหาเรื่องการแฉ่งความ อย่างนี้ต้องไปบอกอธิบดีกรมตำรวจ ให้แก้ระเบียบ ในการรับแฉ่งความ บันที่กคดีได้ว่าการทุบตีหรือทำร้ายร่างกาย แต่แปลกใจว่าทำไมไม่รับแฉ่งความ ผมเห็นด้วยที่ต้องมีกฎหมายคุ้มครองผู้หญิง และปรามสามีข่มขืนภรรยา เพียงแต่ใจความหรือข้อความ วิธีการมันต่างกัน อย่างทางนี้ต้องการตัดคำว่าข่มขืนหญิงออกไป ทั้งที่กฎหมายที่แก้ไขตามพระราช กฤษฎีกามีอยู่ในวรรค 2 แล้วถ้ากรณีสามีข่มขืนภรรยาเป็นยังไง และมีเงื่อนไข ตามที่ ดร.ลลิตาพูด... การออกกฎหมายจะต้องดูให้ดี ๆ ว่าสัญญาสมรสในส่วน หนึ่งมันเป็นสัญญาเหมือนกัน ส่วนการทำสัญญากับเสรีภาพในการปฏิบัติตาม สัญญาเป็นคนละส่วน และที่คุณทิมบอกว่าเจอนายไม่ดี กัดขี้ข่มเหง ลาออก ได้ครับ แต่ที่เราทนอยู่เพราะเราคิดว่านายคงจะเปลี่ยนได้ แต่การแต่งงานเปลี่ยน ไม่ได้ เพราะฉะนั้นกฎหมายต้องละเอียดอ่อน จะดูแค่ตัวบทนี้ไม่ได้” (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ)

ความเข้าใจในประเด็นที่มองยังคงแตกต่างกัน ะหว่าง “การทำร้ายร่างกาย” และ “การข่มขืนภรรยา” เพราะฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยยังคงคิดว่า “มีกฎหมายรองรับอยู่แล้ว” และถ้าแก้ กฎหมายนี้จะทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบ และผู้ชายเองก็จะได้ประโยชน์ในเรื่องสิทธิการมีเพศสัมพันธ์ นอกบ้าน

กฎหมายฉบับนี้จะทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบ เพราะจะเป็นข้ออ้างที่ทำให้ผู้ชายหา เหตุไม่นอนกับภรรยา เพราะจะไปนอนกับผู้หญิงอื่น... ถ้าพูดถึงเรื่องทำร้ายอันนี้ผิด แล้ว เพราะกฎหมายทำร้ายมันมีอยู่แล้ว เพราะปัจจุบันผู้หญิงไม่ทนแล้วไม่เหมือน

สมัยก่อน เพราะผู้หญิงจะไม่ยอมรับสภาพการรักษาหน้ารักษาตา อัตราการหย่าร้างในปัจจุบันของผู้หญิงสูงขึ้นและที่หย่าร้างกัน ไม่ได้เกิดจากการข่มขืนด้วยซ้ำไป แต่อยู่ด้วยกันไม่ได้เขาก็เลิกกันง่าย ๆ เลย (ส.ส. ลลิตา ฤกษ์สำราญ)

“คำว่า ข่มขืน คนอาจเข้าใจผิด ถ้าข่มขืนแสดงว่าบังคับจิตใจ ผิดกฎหมายนะครับ และทำร้ายร่างกายหรือทุบตีก็ถือว่าบังคับเหมือนกันก็ผิดกฎหมาย มีกฎหมายรองรับอยู่แล้ว ไม่ต้องแก้เลย ถ้าแก้แบบนี้ผู้ชายทั้งหลายก็สบาย... ถ้ามีกฎหมายนี้ ผมอ้างได้เลยว่าผมไม่นอนกับคุณ ผมกลัวคุณจะไปฟ้องว่าผมข่มขืน เพราะฉะนั้นผมก็ออกไปนอกบ้านเลย..” (ส.ว.บุญเลิศ ไพรินทร์)

ฝ่ายสนับสนุนพยายามแยกประเด็นให้อีกฝ่ายเข้าใจมากยิ่งขึ้น โดยเสนอว่าควรมองใน “มิติที่แตกต่าง” จากมิติทางกฎหมายอย่างเดียว ไม่ลิดรอนความเป็นเพศ อยู่บนพื้นฐานของ “สิทธิที่เท่าเทียม” โดยเฉพาะสิทธิในการมีเพศสัมพันธ์ในชีวิตคู่

มี 3-4 เรื่องปนกันอยู่ ต้องคิดให้รอบคอบ เรื่องแรก เคารพความเป็นคน อีกเรื่องหนึ่งวิถีชีวิตไทย สถาบันครอบครัว ขณะนี้เรากำลังพูดถึงกฎหมายอาญา และความผิดเกี่ยวกับทางเพศ มันคืออะไร อีกเรื่องก็คือ เรื่องการบริหารจัดการเรื่องโทษ 4 เรื่อง นี้ต้องคุยพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะเรื่องแรก เคารพความเป็นคนหรือไม่ ผู้ชายผู้หญิงต้องเท่ากันและเรื่องเพศสัมพันธ์ เป็นเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นคน... ชีวิตรัก ชีวิตครอบครัว ชีวิตสมรส ต้องมีลักษณะของการเคารพซึ่งกันและกัน ถ้าบอกว่าเรื่องการเมืองมีเพศสัมพันธ์แล้ว ผู้หญิงไม่มีอำนาจตัดสินใจด้วยตัวเอง อันนี้ถือว่าผิดหลักการ (ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ)

ประเด็นที่ถกเถียงกันอีกเรื่องก็คือ การแก้ไขคำนิยามให้ใช้คำว่าผู้ใดข่มขืนกระทำชำเรา “ผู้อื่น” แทน คำว่า “ซึ่งมิใช่ภริยา” นั้น ทิชา ณ นคร เสนอว่ากฎหมายต้องเสมอภาค ไม่ใช่เว้นวรรคใครฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมองว่าผิด “คอนเซ็ปต์” และใช้เป็นประเด็นตอบโต้ฝ่ายสนับสนุนแก้ไขกฎหมายว่าไม่เข้าใจคอนเซ็ปต์ของกฎหมายที่แท้จริง

“นี่แหละ เพราะการต่อสู้ที่ไม่เข้าใจคอนเซ็ปต์ถึงทำให้เสียหาย ขณะนี้ถ้าเราเห็นผู้ชายกำลังปล้ำผู้หญิง เราต้องตั้งข้อหาว่ากำลังพยายามข่มขืนผู้หญิง แต่ผู้ชายก็แย้งกลับได้ว่าผมกำลังถูกผู้หญิงปลุกปล้ำเสียด้วยซ้ำไป เพราะกฎหมายรวมผู้ชายด้วย” (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ)

แต่การที่นักกฎหมายให้จำกัดความคุ้มครองเฉพาะความเป็นเพศ เป็นสิ่งที่ฝ่ายสนับสนุนแก้ไขเห็นว่าประเด็นปัญหาเรื่อง “ข่มขืน” นั้นเกิดขึ้นได้กับทุกเพศสถานะ และหากแก้ไขนิยามให้ครอบคลุม “ผู้อื่น” ก็จะทำให้ความคุ้มครองแก่เพศที่สามและเด็กชายที่ถูกกระทำด้วย

“ทุกคนที่ถูกข่มขืน ไม่ว่าจะผู้ชายหรือผู้หญิง มีสิทธิที่จะได้รับบริการความช่วยเหลือทุกด้าน ทั้งด้านกฎหมาย สังคม จิตใจ และร่างกาย” (ณัฐยา บุญภักดี)

“อยากให้มีองมิติของกฎหมายอาญาเสียใหม่ โดยใช้มาตรา 276 กฎหมายอาญาไม่ใช่เป็นกฎหมายที่เป็นแต่โทษ กฎหมายอาญาไม่ได้เอาคนเข้าคุก แต่กฎหมายอาญามาตรา 276 จะเป็นสิ่งที่ประสานรอยร้าวและสอนสังคม” (ชาญเชาวน์ไชยานุกิจ)

จะเห็นว่าฝ่ายที่สนับสนุนให้แก้ไขกฎหมาย นำวาทกรรมความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิง ซึ่งสังคมยอมรับมาโดยตลอด มาเป็นประเด็นในการอธิบายเหตุผลในการเสนอแก้ไขกฎหมาย แต่ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขกฎหมาย ใช้วิธีการตีความในกฎหมายที่ขาดมิติของความเข้าใจในประเด็น ความรุนแรงทางเพศ ที่ผู้หญิงได้รับอย่างแท้จริง บทสรุปตอนท้ายของรายการ พิธีกรได้แสดงผลโหวตที่ผู้ชมรายการส่งเข้ามาร่วมแสดงความเห็น “โหวตเอาผิดสามีข่มขืนภรรยา” ผลปรากฏว่า มีผู้เห็นด้วย 41.03% และไม่เห็นด้วย 58.9%

แม้ว่ารายการทีวีเชิงวิเคราะห์ประเด็นปัญหา จะเป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคมที่กลุ่มองค์กรผู้หญิงได้ดำเนิน แต่จากการได้สัมผัสภาวณ์พูดคุยกับ ญัฐยา บุญภักดี ผู้ประสานงานมูลนิธิสร้างความรู้เรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.) หลังการออกรายการทีวีดังกล่าว

และก่อนที่กระบวนการเคลื่อนไหวแก้ไขกฎหมายจะเป็นผลสำเร็จ ญัฐยา ได้สะท้อนความเห็นต่อการร่วมรายการในครั้งนั้นว่า เป็นบทเรียนสำหรับนักเคลื่อนไหวในประเด็นผู้หญิง ต้องจดจำว่าผู้หญิงเป็นเหยื่อของ “มาร์เก็ตติ้ง” เพื่อการนำเสนอรูปแบบรายการที่ให้เกิดความ “มันส์” ในการปะทะกันระหว่างผู้ร่วมรายการทั้งสองฝ่ายเท่านั้น

การไปออกรายการคราวนั้น รู้สึกว่าพลาด...ที่ไปออกรายการ นั่นคือบทเรียนที่ได้รับ หลังจากมานั่งถกกัน แล้วยังได้คิดว่ากลุ่มองค์กรผู้หญิงไม่ควรทำงานกับสื่อมวลชนที่มีแนวคิดการทำรายการแบบพล็อตเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาสังคม ให้เป็นโชว์ ให้เป็นการแสดงมากกว่า เรากลายไปเป็นตัวแสดง... เราไม่สามารถกำหนดทิศทางการนำเสนอ หรือแม้แต่บทบาทของตัวเอง เพราะในขณะนั้น เราต้องสร้างความเข้าใจให้กับสังคม แต่คนทำรายการเองยังไม่มี ความเข้าใจ มันยิ่งไปกันใหญ่ ยิ่งทำให้สังคมเกิดความสับสน... คนดูเกิดคำถาม..ยังไม่เข้าใจ”

องค์กรผู้หญิงและแกนนำในการเคลื่อนไหว ยอมรับว่าการแสดงความคิดเห็นและมองปัญหาพร้อมกันในประเด็น ผู้หญิง ในลักษณะที่เป็น “เวทีปิด” นั้นมีข้อจำกัดและไม่ก่อให้เกิดผลดี จึงนำมาเป็นประเด็นพูดคุยในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการขับเคลื่อนในเวลาต่อมา

เวทีระดมสมอง... เพื่อปรับยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว

หลังจากองค์กรผู้หญิงได้ขับเคลื่อนสังคมในการสร้างองค์ความรู้ให้กับเครือข่ายผู้หญิง ในเวทีสาธารณะทั่วประเทศ ระหว่างปี 2545-2546 โดยจัดกิจกรรมควบคู่ไปกับการประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการแก้ไขกฎหมายอาญาในฐานความผิดทางเพศ: สังคมไทยพร้อมเพียงใด” นับว่าเป็นการขับเคลื่อนภาคประชาสังคมที่สร้างกระแสของการทำความเข้าใจในประเด็นความรุนแรงทางเพศและการข่มขืนในคู่สมรส ได้อย่างกว้างขวางในกลุ่มเครือข่ายขององค์กรผู้หญิง ในขณะที่เดียวกันองค์กรผู้หญิงได้รับความร่วมมือจากสถาบันกฎหมายอาญาในการสำรวจความเห็นของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ในโครงการ “พัฒนามาตรฐานกฎหมายอาญาฐานความผิดทางเพศ” เป็นการขับเคลื่อนภาคประชาสังคม ที่สร้าง “แนวร่วม” ในการทำงานร่วมกัน ผลของการขับเคลื่อนร่วมกันมีผู้เข้าชื่อสนับสนุนร่างกฎหมายนี้ โดยตัดคำว่า “ซึ่งมิใช่ภรรยาตน” จำนวนกว่า 10,000 รายชื่อ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าองค์กรผู้หญิงจะได้ข้อมูลจากการจัดเวทีสาธารณะ ซึ่งเป็นเสียงสะท้อนของผู้หญิงจากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ประสบการณ์ “ความรุนแรงทางเพศ” และส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ตลอดจนผลสำรวจความเห็นของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายโดยตรง และผลของการสำรวจครึ่งหนึ่งของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเห็นด้วยกับการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว หากแต่กลไกภาครัฐที่รับผิดชอบในระดับนโยบาย กลับไม่รับข้อเสนอขององค์กรผู้หญิง จึงทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขกฎหมายนี้มีระยะเวลายาวนาน

ผลกระทบอุปสรรคในการรณรงค์เพื่อแก้ไขกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสิทธิผู้หญิง ในแต่ละสมัยใช้เวลายาวนานต่อการทำความเข้าใจกับฝ่ายนิติบัญญัติ และกับประชาชน ซึ่ง วิมลศิริ ชำนาญเวช คณบดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น ได้สรุปว่าอุปสรรคที่เกิดจากผู้คัดค้านใช้ยกขึ้นอ้าง ได้แก่

ยังไม่มีความจำเป็นต้องแก้กฎหมาย เพราะไม่ใช่เรื่องรีบด่วน ไม่เกี่ยวกับปากท้องของประชาชน ชัดต่อประเพณีในสังคมไทย เป็นการทำลายความเป็นเอกภาพของครอบครัว

องค์กรผู้หญิงหลายองค์กรและหน่วยงานสนับสนุนการแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ ได้ร่วมกันระดมสมองเพื่อหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนสังคม^๑ โดยมีศูนย์ศึกษานโยบาย สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นแกนนำในการจัดเวทีระดมสมอง เวทีดังกล่าวเชิญแกนนำ

---

^๑เวทีระดมสมองเพื่อหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนสังคมในมาตรา 276 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2547 ณ โรงแรมรอยัลเจมส์ลอร์ด จ.นครปฐม ผู้เข้าร่วมระดมสมองประมาณ 30 คน ได้แก่ตัวแทนองค์กรผู้หญิง ตัวแทนองค์กรภาครัฐ นักวิชาการ นักกฎหมาย และแนวร่วมผู้สนับสนุนให้แก้ไขกฎหมาย

สำคัญในการขับเคลื่อนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรผู้หญิงผู้เข้าร่วมได้แก่ เครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ, มูลนิธิผู้หญิง, มูลนิธิเพื่อนหญิง, มูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง ตัวแทนองค์กรภาครัฐ ผู้แทนจากสำนักงานส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มนักกฎหมายได้แก่ ผู้แทนจากสถาบันกฎหมายอาญา สำนักอัยการสูงสุด, ทนายความ, ตำรวจ, ผู้แทนศาลแพ่งกรุงเทพใต้

การระดมสมองได้จัดเวทีกลุ่มย่อย เป็นการสะท้อนการดำเนินงาน และอุปสรรคปัญหาของการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขกฎหมาย ในที่ประชุมมีการนำเสนอทัศนะและความคิดเห็นกันอย่างเสรี อาจกล่าวได้ว่าเป็นการตักตวงความคิดเห็น และหาแนวทางในการขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์ต่อไป โดยที่ประชุมได้วิเคราะห์ถึงกระแสของสังคมที่มีต่อความไม่เสมอภาคทางเพศในกฎหมาย ซึ่งผลจากการระดมสมองได้สรุปออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มนักวิชาการ

ในส่วนของนักวิชาการให้ทัศนะไว้ว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความผิดเกี่ยวกับเพศของไทยควรได้รับการแก้ไขปรับปรุงอย่างจริงจัง ซึ่งเมื่อมีการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการแก้ไขกฎหมายอาญาในมาตรา 276 ก็เป็นหนทางที่ดีหนทางหนึ่งที่จะทำให้สังคมไทย ได้เริ่มตระหนักถึงเสียงของผู้หญิงที่เรียกร้องความเสมอภาคให้กับตน และคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม ซึ่งผลงานวิจัยเรื่อง “บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมคิดอย่างไร? เมื่อสามีข่มขืนภรรยา” ของนาถฤดี เต็นดวง และคณะ ทำการสำรวจความคิดเห็นของบุคลากรในสายงานยุติธรรมทั่วประเทศ พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 55.4) เห็นด้วยที่จะมีการแก้ไขกฎหมายอาญาเกี่ยวกับเพศ ในมาตรา 276 ซึ่งจากผลงานวิจัยดังกล่าวจะเป็นข้อมูลที่ดีอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนให้กลุ่มงานทางด้านยุติธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสังคม เพื่อกฎหมายดังกล่าวมีการแก้ไข และบังคับใช้อย่างจริงจัง

แต่อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของนักวิชาการก็ยังคงมีความห่วงใยในส่วนของผู้หญิงในสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มรากหญ้า และเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกฎหมายดังกล่าว ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือไม่ก็ตาม ว่าแม้กฎหมายจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข แต่หากวิธีคิดในประเด็นของสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การแก้ไขกฎหมายก็ดูเหมือนว่าจะส่งผลดีให้กับผู้หญิงได้ไม่มากนัก เพราะฉะนั้นการขับเคลื่อนที่กำลังจะ

เกิดขึ้นจะต้องดำเนินการควบคู่กันไปทั้งการขับเคลื่อนในส่วนของการแก้ไขกฎหมาย และการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความสำนึก และตระหนักในประเด็นสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงให้กับทุก ๆ คน ในสังคมไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด และเพศใดก็ตาม

อีกทั้งยังมีความเป็นห่วงในส่วนของฝ่ายการเมือง และหน่วยงานรองรับ เพราะหากหน่วยงานของรัฐยังไม่เห็นถึงความสำคัญของการแก้ไขกฎหมายดังกล่าว ก็อาจเป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมให้เกิดความเสมอภาค เพราะฉะนั้นในการขับเคลื่อนสังคมนั้นต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กับฝ่ายการเมืองด้วย เช่น การเชิญองค์กรฝ่ายการเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมด้วย

กลุ่มนักกฎหมาย

ในส่วนของนักกฎหมายนั้นได้ให้ทัศนะไว้ว่า ในเรื่องของกฎหมายไม่ว่าจะเป็นมาตราใดก็ตามนั้น ควรมีการไตร่ตรอง และเตรียมการให้ละเอียด รอบคอบ และรอบด้าน เพราะการแก้ไขกฎหมายของประเทศนั้น มิได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งของสังคม แต่จะส่งผลกระทบต่อทุก ๆ คนในสังคม และต่อทุกองค์กร หรือสถาบันที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ อาทิเช่น ศาล อัยการ ตำรวจ แพทย์ เป็นต้น ดังนั้นในการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขนั้นจะต้องสร้างความเข้าใจให้กับองค์กร และสถาบันเหล่านี้ และอาจให้สถาบันเหล่านี้ร่วมเป็นเจ้าภาพในการขับเคลื่อนสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ในมุมมองของนักกฎหมายยังมองว่า การขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการแก้ไขกฎหมายนั้น เป็นลักษณะของการต่อสู้ระหว่างผู้ที่มีอำนาจ (Powerful) กับผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า (Powerless) เพราะฉะนั้นการขับเคลื่อนต่อไปข้างหน้าจะต้องสร้างกลยุทธ์ หรือกลวิธีในการสร้างอำนาจต่อรองกับฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายการเมือง เช่น ผลักดันให้ประเด็นดังกล่าวเข้าถึงการเมืองระดับชาติ เพื่อให้เกิดการทำประชาวิจารณ์ เพราะผลของการทำประชาวิจารณ์นั้นเปรียบเสมือนกลุ่มพลังที่ใช้ต่อสู้ และต่อรองกับฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายการเมืองได้

กลุ่มองค์กรผู้หญิง (NGOs)

ในส่วนขององค์กรเอกชนนั้นให้ทัศนะโดยสรุปว่า ในปัจจุบันมีหลายหน่วยงาน และหลายองค์กรทั้งภาครัฐ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน ที่ได้ทำงานอยู่กับประเด็นของผู้หญิง ซึ่งแต่ละองค์กรต่างก็มีองค์ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์เกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางเพศในสังคม

ไทยอยู่ระดับหนึ่ง และอาจเพียงพอที่จะใช้เป็นฐานข้อมูลในการตีแผ่ เผยแพร่ให้กับสังคมไทย เพียงแต่ในปัจจุบันองค์ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์เหล่านั้น ยังขาดการผลักดันให้เกิดเวที และช่องทางในการตีแผ่ และถ่ายทอดสื่อสารอย่างเข้าถึง และสร้างความเข้าใจที่แท้จริงกับผู้หญิง ในสังคม ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มรากหญ้าที่จะได้รับผลกระทบจากการแก้ไขกฎหมายโดยตรง

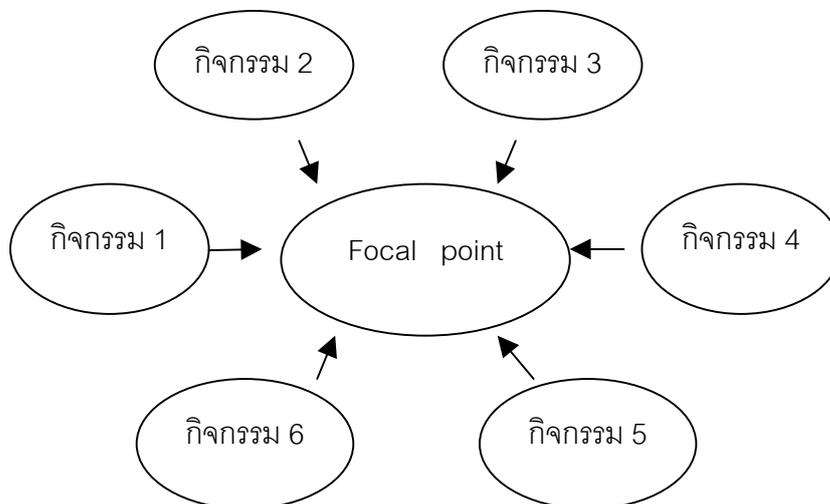
อีกทั้งในการทำงานขององค์กรเอกชนในปัจจุบัน แม้จะมีกลยุทธ์ในการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้กับผู้หญิงในประเด็นของสิทธิในเนื้อตัวร่างกายได้เป็นอย่างดี แต่ก็ยังขาดการ กำหนดยุทธศาสตร์ หรือทิศทางร่วมกันระหว่างองค์กรที่ทำงานอยู่ในประเด็นเดียวกัน เพื่อให้การ ขับเคลื่อนนั้นเป็นไปในลักษณะของการขับเคลื่อนที่มียุทธศาสตร์และหนักแน่น

นอกจากนี้ในส่วนขององค์กรเอกชนที่ทำงานในประเด็นผู้หญิง ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า ในปัจจุบันการขับเคลื่อนในประเด็นความไม่เสมอภาคทางเพศยังขาดเวทีของผู้ที่จะมีส่วนได้ส่วน เสียในประเด็นในประเด็นดังกล่าว เช่น ขาดเวทีของผู้ชาย / นักกฎหมาย / สว. / สส. / และองค์กร ระหว่างประเทศที่ทำงานเกี่ยวกับประเด็นผู้หญิง เป็นต้น เพราะฉะนั้นในส่วนขององค์กรเอกชนจึง ได้เสนอให้การขับเคลื่อนของทุก ๆ ฝ่าย ควรเป็นไปในลักษณะที่มียุทธศาสตร์ และการขับเคลื่อน จะต้องเป็นการขับเคลื่อนของทุก ๆ องค์กรร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่หนักแน่น และเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน โดยที่การขับเคลื่อนนั้นจะต้องเข้าถึงและเข้าใจในตัวผู้หญิง เพื่อให้กฎหมายอาญามาตรา 276 ได้รับการแก้ไขและนำมาบังคับใช้อย่างจริงจัง

ดังนั้น ในที่ประชุมระดมสมองจึงมีการเสนอแนวทางเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนสังคมในประเด็นของกฎหมายอาญามาตรา 276 โดยการทำกิจกรรมในลักษณะของ Focal point หรือการจัดทำปฏิทินกิจกรรมโดยที่แต่ละหน่วยงานหรือองค์กรที่ร่วมเป็นเจ้าของในการขับเคลื่อนสังคม ในประเด็นกฎหมายอาญามาตรา 276 จะต้องมาประชุมเพื่อวางเป้าหมายสูงสุดที่ทุก ๆ กิจกรรมจะมุ่งไปสู่เป้าหมาย จากนั้นก็ทำการวางรูปแบบกิจกรรม และกำหนดเวลาในการทำกิจกรรม โดยจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกัน ซึ่งก่อนที่จะจัดกิจกรรมนั้น ๆ ขึ้นก็ควรมีการแถลงข่าว หรือประชาสัมพันธ์ ให้สังคมได้รับรู้ และในการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดนั้นจะต้องมีองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่จะต้องทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลาง ประสานงาน และมองในภาพรวมของการขับเคลื่อนทั้งหมดหรือทำหน้าที่ เป็นแม่ข่ายนั่นเอง

ภาพที่ 6.1

กิจกรรมลักษณะของ Focal point

การเคลื่อนไหวขององค์กรผู้หญิงในช่วงระหว่างปี 2545-2547 เป็นไปอย่างกว้างขวาง และเป็นสิ่งที่สังเกตว่าในการขับเคลื่อนแต่ละเวทีขององค์กรผู้หญิง มีลักษณะ “เครือข่าย” ที่เป็นกลุ่มองค์กรสมาชิกหลายองค์กร ที่มีการประสานงานร่วมกัน ในการเคลื่อนไหว เช่น การจัดทำเอกสารเพื่อเสนอให้ระดับนโยบาย การสำรวจความคิดเห็นในเวทีสัญจรทั่วประเทศ รวมทั้งการขยาย “แนวร่วม” ไปสู่บุคคลในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็น “พันธมิตร” เข้าร่วมกิจกรรมและกำหนดแผนงานในการขับเคลื่อนทางสังคม_และในการขับเคลื่อนแต่ละเวทีก็จะปรากฏ “พันธมิตร” ของกลุ่มผู้หญิง เข้าร่วมกิจกรรมขับเคลื่อนทางสังคมด้วยทุกครั้ง

แม้ว่าองค์กรผู้หญิงจะประสบความสำเร็จในการ “เปิดพื้นที่” ของการขับเคลื่อนภาคประชาสังคมในการสร้างองค์ความรู้ ในประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยเฉพาะ “การข่มขืนภรรยา” แต่อย่างไรก็ตามหากขาดกลไกในระดับรัฐที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมาย องค์กรผู้หญิงก็คงจะทำได้เพียง สร้างเครือข่าย และแนวร่วมในการขับเคลื่อนทางสังคมเท่านั้น

ยุทธศาสตร์ “แนวร่วมในภาครัฐ”

หากพิจารณาถึงกลไกในระดับรัฐที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมาย จากจุดเริ่มต้นของกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมในการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 ตั้งแต่ปี 2538 คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (ก.ส.ส.) เป็นหน่วยงานหลักเพียงหน่วยงานเดียวที่มีบทบาทชัดเจนในขณะนั้น ที่มีบุคลากรทำงานด้านสตรีและเด็กและมี

การดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม เห็นได้จากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งที่ 96/2538 แต่งตั้งคณะทำงานศึกษา และเสนอแนะการดำเนินงานเกี่ยวกับวิธีการพิจารณาความผิดทางเพศ ซึ่งมี ดร.สายสุรี จุติกุล เป็นประธาน เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิธีการพิจารณาคดีฐานความผิดทางเพศ แล้ววิเคราะห์และเสนอแนวทางแก้ปัญหา ปรับปรุงกฎระเบียบ วิธีการปฏิบัติให้ชัดเจนรัดกุมมากขึ้น โดยคณะทำงานได้เสนอร่างแก้ไข มาตรา 276 ให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาในปี 2540 และได้แก้ไขเพียงการเพิ่มมาตรา 276 ทวิ เท่านั้น

แม้ว่าจะมีความพยายามในการเสนอร่างแก้ไขกฎหมายของกลุ่มองค์กรผู้หญิง แต่ร่างกฎหมายยังไม่เคยเข้าสู่กระบวนการนำเสนอต่อฝ่ายบริหารแต่อย่างใด นั่นเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การผลักดันแก้ไขกฎหมายไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะขาดกลไกในระดับนโยบายที่จะ “รับลูก”

ในการเสนอแก้ไขกฎหมายขององค์กรผู้หญิง ประกอบกับการปฏิรูประบบราชการของไทยในช่วงระหว่างปี 2544-2545 หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบด้านสตรีและเด็ก ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นเพียงสำนักหนึ่งในกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว) รวมทั้งมีการโอนย้ายถ่ายเทบุคลากรจาก ก.ส.ส. ภาพรวมในการขับเคลื่อนประเด็นผู้หญิงในระดับชาติจึงเริ่มแผ่วลง ขาดความต่อเนื่อง เพราะไม่มีหน่วยงานหลักของรัฐรับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรผู้หญิงก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทางการเมือง และนโยบายของผู้บริหารประเทศ

แนวทางการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ขององค์กรผู้หญิง ภารกิจหลักนอกจากจะจัดเวทีรณรงค์เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิงในคู่สมรส และสิทธิความเสมอภาคทางกฎหมาย รวมทั้งสิทธิเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิงให้กับองค์กรเครือข่าย และขยายแนวร่วมไปยังพันธมิตรในสาขาอาชีพต่าง ๆ แล้ว เครือข่ายองค์กรผู้หญิง ได้พยายามผลักดันเสนอร่างกฎหมายให้กับฝ่ายบริหาร ที่เข้ามารับผิดชอบในกลไกของรัฐ กล่าวคือ องค์กรผู้หญิงได้นำแนวทาง “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” มาใช้ในการขับเคลื่อน จะเห็นได้จากการที่ ทิชา ณ นคร ผู้ประสานงานเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ นำตัวแทนองค์กรผู้หญิงที่เป็นแนวร่วมในการเคลื่อนไหวเข้าพบ นางสาวกัญญา ศิลปอาชา ที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (นายอนุรักษ์ จูริมาศ) โดยกลุ่มองค์กรผู้หญิงนำข้อเสนอแนะในประเด็นหลัก ๆ ให้ภาครัฐนำไปเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้เป็นไปอย่างชัดเจน ผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายเกี่ยวกับปัญหาด้านสตรี และมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

ด้วยเหตุที่กระบวนการในการแก้ไขกฎหมาย ไม่ได้จบลงที่การเปิดเวทีระดมความเห็นหรือการเข้าเสนอชื่อเพื่อแก้ไขกฎหมาย จะกระทำได้ที่เมื่อส่งเนื้อหาของร่างกฎหมายให้กับฝ่ายบริหารที่รับผิดชอบ แต่กระบวนการในการเสนอร่างกฎหมายมีขั้นตอนในการเสนอผ่านระบบรัฐสภา

เพื่อพิจารณาถ้อยแถลงของในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เสนอร่างกฎหมายเข้าระเบียบวาระการประชุมสภา ส.ส. และ ส.ว. เมื่อผ่านแล้วจึงเสนอฝ่ายนิติบัญญัติในการประชุมคณะรัฐมนตรี

ดังนั้น การ “ลือบปี่” ทางการเมือง จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะเป็นกลไกนำไปสู่ขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อการพิจารณาแก้ไข เพราะหากรัฐบาลไม่เห็นด้วย การผลักดันในระดับนโยบายก็ไม่เกิดขึ้นแน่นอน ดังที่ ศุภลักษณ์ เก่งบัญชา ซึ่งเป็น “แนวร่วมภาครัฐ” ข้าราชการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้เขียนบทความสนับสนุนความคิดดังกล่าวนี้ว่า

“การผนึกพลังในทุกภาคส่วนทางสังคมเป็นเครือข่ายการทำงานในลักษณะเบญจภาคี โดยภาครัฐต้องสนับสนุนองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ทุกระดับ ให้สามารถเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนอย่างอิสระ เข้าถึงสภาวการณ์ปัญหาได้อย่างสอดคล้องรวดเร็ว และตรงจุด

...รัฐต้องรู้ว่าใคร..ทำอะไร...อยู่ที่ไหน...อย่างไร ทั้งในระดับบุคคล องค์กร สื่อ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผนึกพลังในการทำงานร่วมกัน...ทุกฝ่ายต้องร่วมกันผลักดันให้ปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก สตรี ครอบครัว และสังคม เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง เป็นระบบต่อไป” (ศุภลักษณ์ เก่งบัญชา, 2545, น. 1)

แต่การลือบปี่ หรือสร้างแนวร่วมในภาครัฐ องค์กรผู้หญิงเห็นว่าผู้ที่มีส่วนในการรับผิดชอบโดยตรงในการกำหนดนโยบาย หรือทิศทางในการแก้ไขปัญหาในประเด็นนั้น ๆ ต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพราะไม่เช่นนั้นแล้วจะกลายเป็นการแก้ปัญหาแบบ “สวนทาง” และเป็นเพียงการ “สร้างกระแส” ทางการเมือง

เช่นที่ผ่านมามีในปี 2548 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (นายวัฒนา เมืองสุข) ได้ทำให้สังคมวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก โดยองค์กรผู้หญิงในนามเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญซึ่งมีสมาชิก 54 องค์กร และองค์กรพันธมิตร ต้องทำหนังสือเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรี เพื่อให้พิจารณาคณะสมัชชาของรัฐมนตรีที่จะดูแลแก้ไขปัญหาสังคม เนื่องจากในขณะนั้นนายวัฒนาเสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาสังคมหลายเรื่อง เช่น การแก้ปัญหาซึ่งรอดด้วยการปิดถนน หรือจัดสนามให้วัยรุ่นแข่ง การแก้ปัญหาเซ็กส์วันลอยกระทงโดยการตั้งด่านสปรอตไลท์ตรวจบัตรประชาชนหน้าโรงแรมมานูรี และที่เป็นประเด็นฮือฮาในสังคมก็คือ การมองว่าปัญหาชายมีภรรยาบ่อยเป็นประเด็นเล็กน้อย รวมทั้งการเสนอให้ภรรยากราบเท้าสามีก่อนนอน ยิ่งเป็นการสะท้อนได้ชัดเจนว่า นายวัฒนาไม่เข้าใจสภาพปัญหาครอบครัวที่แท้จริง และไม่ส่งเสริมความเท่าเทียมหญิงชาย ตัวแทนองค์กรผู้หญิง โดย ทิชา ณ นคร ได้ออกแถลงการณ์ถึงบทบาทและบุคลิกภาพของรัฐมนตรีท่านนั้นว่า

“องค์กรผู้หญิงเห็นว่าแนวคิดและมุมมองทั้งหมดของนายวัฒนา ไม่สามารถแก้และตอบโจทย์ของปัญหาได้เลย มุ่งเน้นแต่ความหือหาว และนำตื่นตื่นอย่างเดียว ซึ่งรบกวนผู้ที่

ทำงานด้านสังคมอย่างมาก ดังนั้น องค์การผู้หญิงได้ส่งจดหมายเปิดผนึกเพื่อส่งสัญญาณถึงนายกรัฐมนตรีว่า หลาย ๆ แนวคิดที่ออกมาองค์การผู้หญิงเห็นว่าคุณวัฒนาไม่มีสัญลักษณ์ของการเป็นรัฐมนตรีกระทรวงนี้ พูดแต่ละเรื่องดูไม่น่าอุ่นใจ ในการแก้ปัญหาสังคม เหมือนกับย้อนศรให้เสียเวลาไปวัน ๆ เราจะส่งสัญญาณถึงนายกฯ ว่าการเอาคนมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงนี้ต้องเลือกด้วย ไม่ใช่แค่หาคนมาชดดาทัพแบบนี้” (“กลุ่มสตรีอัศวินฯ ทำให้กราบเมีย,” ออนไลน์, 2548)

หากพิจารณาดูจะพบว่าที่ผ่านมา องค์การผู้หญิงได้สร้างแนวร่วมในภาครัฐที่เป็นเสมือนหน่วยงานหลักในการทำงานด้านสตรี และเด็ก คือคณะกรรมการส่งเสริมประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นสำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว การประสานงานในเชิงนโยบายที่ดำเนินงานร่วมกันจึงไม่ราบรื่นนัก หรือในช่วงจังหวะที่องค์การผู้หญิงได้รับความร่วมมืออย่างดีจากผู้บริหารกระทรวงที่เกี่ยวข้อง แต่ต้องมีอันสะดุดเพราะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การสานต่อในความร่วมมือในภาครัฐจึงขาดความต่อเนื่อง สุเทพีศรี พึ่งโคกสูง หัวหน้าศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง สะท้อนว่ากลไกของภาครัฐมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำไปสู่การแก้ไข และยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อน ซึ่งเป็นกลไกที่ซับซ้อนและยากลำบากในการเสนอร่างกฎหมายต่อรัฐบาล และกล่าวถึงช่องทางในการนำเสนอร่างกฎหมายในปี 2550 ว่า

ช่วงที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา รัฐบาลเปลี่ยนบ่อยมาก การทำงานขององค์การผู้หญิงที่เคยประสานงานกับ ก.ส.ส. จึงขาดช่วง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงหรือแม้แต่รัฐบาลยุคทักษิณที่มีความต่อเนื่อง แต่การนำเสนอแก้ไขกฎหมายกลับทำได้ยากกว่า เวทีที่องค์การผู้หญิงทำได้คือการขยายแนวร่วม ทำความเข้าใจ ให้การศึกษา และเปิดช่องทางให้ผู้หญิงที่ถูกกระทำได้ออกมาสร้างวาทกรรมให้สังคมรับรู้...

ระยะหลัง ๆ กิจกรรมของเครือข่ายองค์การผู้หญิง และกลุ่มแนวร่วมยังคงดำเนินต่อเนื่อง มีการพูดคุยกันในวงเล็ก ๆ กลุ่มย่อย ๆ แต่สม่ำเสมอ ไม่ได้จัดกิจกรรมใหญ่หรือสร้างกระแสทางสื่อให้ขยายผล เพราะเรื่องทุนก็สำคัญ การจัดเวทีรณรงค์ใช้ทุนมาก ดังนั้น องค์การผู้หญิงจำเป็นต้องหาแนวทางในการนำเสนอร่างกฎหมาย เข้าสู่การพิจารณาให้ได้

ความรับผิดชอบของรัฐ... สู้กลไกขับเคลื่อนในระดับสากล

นอกจากการใช้ยุทธศาสตร์เพื่อสร้างแนวร่วมในภาครัฐแล้ว องค์กรผู้หญิงยังได้นำกลไกขององค์กรระหว่างประเทศมาปรับในยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนในภาครัฐด้วย โดยการหยิบยกประเด็นที่ประเทศไทยได้ลงนามและเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศเรื่องผู้หญิงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 นับว่าเป็นก้าวสำคัญเพราะเท่ากับรัฐบาลไทยได้ประกาศเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย และขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีตามแนวทางที่กำหนดไว้ตามอนุสัญญา

กลไกติดตามที่ได้กำหนดให้ประเทศภาคีได้รายงานต่อคณะกรรมการของอนุสัญญานี้ทุก ๆ 4 ปี ทางคณะกรรมการฯ ยังเปิดโอกาสให้องค์กรภาคเอกชนส่งรายงานเพิ่มเติมและแถลงต่อที่ประชุมเพื่อให้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและข้อเสนอเพื่อให้รัฐดำเนินการ

เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2549 รัฐบาลไทย ได้ไปรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอนุสัญญาเรื่องผู้หญิง ในที่ประชุมสมัยที่ 34 และทางคณะกรรมการฯ ก็ได้มีสรุป

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลไทย ซึ่งกลุ่มองค์กรผู้หญิงต่างก็ยินดีกับการที่คณะกรรมการฯ ได้รวมข้อเสนอจากองค์กรเอกชนไว้ในหลายประเด็น

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการอนุสัญญาเรื่องผู้หญิง ให้ความสำคัญกับประเด็นเร่งด่วนที่ผู้หญิงไทยกำลังเผชิญในปัจจุบัน โดยเฉพาะความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหญิง การค้ามนุษย์ สุขภาพ การขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และยังได้เรียกร้องให้รัฐภาคีทำการเผยแพร่สรุปความคิดเห็นของคณะกรรมการอย่างกว้างขวาง ให้กับประชาชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักการเมือง สมาชิกสภา และองค์กรด้านสตรีและสิทธิมนุษยชน ได้แก่ สมาชิกแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิงซึ่งประกอบด้วยสมาชิกองค์กรและกลุ่มผู้หญิงจากภูมิภาคต่าง ๆ รวม 39 องค์กร ซึ่งร่วมกันผลักดันและติดตามการดำเนินงานของรัฐในการปฏิบัติตามข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของคณะกรรมการอนุสัญญาฯ ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงจากทุกภาคส่วนในการร่วมตัดสินใจต่อนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายว่าด้วยความผิดทางเพศ ที่กลุ่มองค์กรผู้หญิงและสมาชิกแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิงจะได้เร่งผลักดันให้เกิดความเสมอภาคทางกฎหมาย และนำไปสู่การแก้กฎหมายอาญามาตรา 276 ได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะที่สำคัญของคณะกรรมการอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ได้แก่

- ใช้ความพยายามอย่างเร่งด่วนในการยกเลิกข้อสงวนอนุสัญญาข้อที่ 16 สิทธิด้านครอบครัว ภายในกรอบระยะเวลาอันแน่นอน
- ดำเนินการปรับปรุงตามที่จำเป็น เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะมีกลไกระดับชาติที่เข้มแข็งพอที่จะส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ
- ดำเนินการอย่างเร่งด่วนให้ “ร่างพระราชบัญญัติการป้องกันและขจัดความรุนแรงในครอบครัว” เสร็จสมบูรณ์ โดยให้หลักประกันว่าสตรีและเด็กหญิงทั้งหลายที่ตกเป็นเหยื่อแห่งความรุนแรงจะเข้าถึงมาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไขและการปกป้องจากความรุนแรงได้โดยง่าย และให้หลักประกันด้วยว่า ผู้กระทำความผิดจะถูกดำเนินการตามกฎหมายและลงโทษอย่างจริงจัง
- แก้ไขคำนิยามของการข่มขืนในประมวลกฎหมายอาญาโดยไม่ยกเว้นการข่มขืนระหว่างสามีภรรยา อีกทั้งยังให้เป็นความผิดทางอาญา
- เร่งนำร่างพระราชบัญญัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์มาใช้ และให้หลักประกันว่าผู้ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ รวมทั้งประกันว่าเหยื่อทั้งหลายจะได้รับความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม และให้ความสนใจกับสาเหตุสำคัญของการค้ามนุษย์โดยการเพิ่มความพยายามส่งเสริมสถานภาพทางเศรษฐกิจของสตรีให้ดีขึ้น
- นำเอาและส่งเสริมให้มีมาตรการพิเศษชั่วคราวทั้งหลาย เพื่อที่จะเพิ่มจำนวนของสตรีในระดับการตัดสินใจ
- ส่งเสริมโครงการฝึกอบรมและเพิ่มความรับรู้ทั้งหลายเพื่อยกระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสตรีในการตัดสินใจในทุกกระดับ รวมทั้งในระดับสากลด้วย
- ให้ความสนใจ ความต้องการทั้งปวงของสตรีชนบทและชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อย่างเร่งด่วน และกว้างขวาง และหามาตรการต่าง ๆ เพื่อประกันว่า สตรีชนบทและชาวเขาสามารถเข้าถึงโภชนาการ การอนามัย การบริการสาธารณสุข การศึกษาและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ทั้งปวงอย่างเต็มที่และเพียงพอ
- ให้หลักประกันว่า สตรีทั้งหมดในภาคใต้สามารถเข้าถึงบริการด้านต่าง ๆ ทั้งความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งหลาย และให้เพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กหญิงเพื่อลดการแต่งงานตั้งแต่ยังเยาว์ด้วย
- หามาตรการต่าง ๆ ที่จะช่วยอำนวยความสะดวกและลดขั้นตอนในการได้รับสัญชาติของสตรีชาวเขา รวมทั้งให้ความสนใจกับการทุจริตในรูปแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบการพิจารณาขอสัญชาติ

- สร้างความเข้มแข็งให้การดำเนินการโครงการและนโยบายต่าง ๆ ที่มุ่งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อสนเทศและบริการสาธารณสุขแก่สตรี รวมทั้งบริการอื่น ๆ เพื่อลดความต้องการเข้าไปใช้บริการทำแท้งเถื่อนของสตรี

- บรรจุแม่มุ่มต่าง ๆ ด้านเพศสภาพไว้ในนโยบายและโครงการทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อเอชไอวี /โรคเอดส์

ระหว่างปี 2549-2550 กลุ่มองค์กรผู้หญิงที่ร่วมมือกันขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ได้ระดมความเห็นในกลุ่มคณะทำงานย่อย เพื่อทบทวนยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในขบวนการขับเคลื่อน อาทิ แนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง ร่วมกับมูลนิธิผู้หญิง ได้ร่วมกันจัดเวทีแบ่งปันและวางแผนยุทธศาสตร์ โดยนำแนวคิดเรื่องอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (ซีดอ CEDAW) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีด้วย มาพิจารณาและเพื่อผลักดันให้มีการปฏิบัติตามอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบอย่างแท้จริง จึงอาจกล่าวได้ว่าการระดมความเห็นของคณะทำงานย่อยในกลุ่มดังกล่าวนำไปสู่การขับเคลื่อนโดยใช้กลไกระดับสากล เชิงยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเรื่องสิทธิผู้หญิงตามแนวทางแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ

คณะผู้แทนไทยได้เสนอรายงานฉบับที่ 4 และ 5 ให้คณะกรรมการว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีพิจารณาในคราวการประชุมสมัยที่ 34 เวทีดังกล่าวจัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2549 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เพื่อพิจารณารายงานของประเทศไทย โดยเปิดโอกาสให้ผู้แทนจากภาคประชาชนและสังเกตการณ์การรายงานของผู้แทนรัฐบาลที่ได้ไปรายงานต่อคณะกรรมการซีดอ คณะกรรมการฯ ได้แสดงความยินดีต่อการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ของประเทศไทยที่สอดคล้องกับ “อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ” เช่น มาตรการด้านการค้าหญิงและเด็ก การแก้ไขกฎหมายให้หญิงที่สมรสแล้วเลือกใช้นามสกุลได้ การตั้งผู้ตรวจการแผ่นดินรัฐสภาเพื่อเป็นกลไกในการปกป้องสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการใช้มาตรการพิเศษชั่วคราวเพื่อเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในตำแหน่งระดับตัดสินใจในคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการฯ ได้แสดงความหวังและเสนอแนะให้ประเทศไทยดำเนินการในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุพันธะสัญญาตามอนุสัญญาดังกล่าวที่ประเทศไทยมีต่อประชาคมโลก ตั้งแต่ปี 2525 โดยจะหยิบยกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนขององค์กรผู้หญิง ต่อการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 พอสังเขป ดังนี้

ตารางที่ 6.1

ความหวังใยของคณะกรรมการฯ และข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลไทย

ความหวังใยของคณะกรรมการฯ	ข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลไทย
<ul style="list-style-type: none"> - การที่รัฐภาคียังคงสงวนที่จะไม่ปฏิบัติตาม - อนุสัญญาฯ ข้อ 16 เป็นการขัดแย้งกับ - วัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของอนุสัญญาฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - เร่งถอนข้อสงวนดังกล่าวโดยมีกำหนดเวลาชัดเจน
<ul style="list-style-type: none"> - กฎหมายที่ยังเลือกปฏิบัติยังไม่ได้รับการแก้ไข ให้มั่นใจว่าได้มีการนำบทบัญญัติของอนุสัญญาฯ ไปใช้กับกฎหมายภายในประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนกฎหมายทุกฉบับอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงให้มีบทบัญญัติที่สอดคล้องกับอนุสัญญาฯ - รัฐภาคีมีพันธะสัญญาที่จะดำเนินการให้มั่นใจว่ามีการใช้อนุสัญญาฯ ในระบบกฎหมายของประเทศ
<ul style="list-style-type: none"> - แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 30 จะให้หลักประกันความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย แต่ในกฎหมายอื่น ๆ ยังไม่มีนิยาม “การเลือกปฏิบัติ” ตามอนุสัญญาฯ มาตรา 1 อย่างชัดเจน 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้บูรณาการนิยาม “การเลือกปฏิบัติ” ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่สอดคล้องกับมาตรา 1 ของอนุสัญญาฯ ในรัฐธรรมนูญ หรือ ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเสมอภาคหญิงชาย
<ul style="list-style-type: none"> - ยังมีการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเรียกค่าเสียหายจากผู้ที่มิประเวณีกับคู่หมั้น ชีวิตสมรส และเหตุหย่า 	<ul style="list-style-type: none"> - เร่งปรับแก้กฎหมายครอบครัวเพื่อขจัดบทบัญญัติที่ยังเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับการหมั้น ชีวิตสมรส และการหย่า เพื่อให้หญิงมีสิทธิและมีข้อผูกพันอย่างเสมอภาคกับชาย
<ul style="list-style-type: none"> - ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวยังมีบทลงโทษผู้กระทำความรุนแรงไม่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้มาตรการที่ครอบคลุมในการแก้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะทั่วไป ฉบับที่ 19 เรื่องความรุนแรงต่อสตรี ของคณะกรรมการฯ และปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยความรุนแรงต่อสตรี

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

ความห่วงใยของคณะกรรมการฯ	ข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลไทย
- การที่ร่างกฎหมายดังกล่าวยึดความสมานฉันท์และความเป็นเอกภาพของครอบครัวเป็นหลักเป็นการลดรอนสิทธิของผู้หญิงที่จะมีชีวิตอยู่โดยปราศจากความรุนแรง	- ให้เร่งพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว และให้มั่นใจว่าหญิงและเด็กที่เป็นเหยื่อสามารถเข้าถึงการชดเชยและการคุ้มครอง และผู้กระทำผิดถูกลงโทษอย่างมีประสิทธิภาพ
- ตามที่ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 จำกัดให้ “ผู้ถูกข่มขืน” คือ “ผู้หญิงที่มีชำร่วยา” เท่านั้น เป็นการเปิดช่องให้สามีบังคับมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาที่ไม่พร้อมใจในช่วงเวลานั้นโดยไม่มีคามผิด	- แก้ค่านิยาม “การข่มขืน” เพื่อให้การข่มขืนภรรยาเป็นความผิดตามกฎหมาย - อบรมเสริมสร้างความตระหนักเกี่ยวกับมิติทางเพศแก่บุคลากรที่บังคับใช้กฎหมาย ผู้พิพากษา บุคลากรสาธารณสุข และครูเพื่อให้เข้าใจและสามารถจัดการกับปัญหาความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม - ปรับเปลี่ยนเจตคติทางสังคม วัฒนธรรม และชนบประเพณีที่ก่อให้เกิดความรุนแรงต่อผู้หญิง

การนำประเด็นของการเข้าร่วมเป็นประเทศภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (CEDAW) มาเป็นกลไกผลักดันในการขับเคลื่อนครั้งนี้ส่งผลดีต่อองค์กรผู้หญิง และเครือข่ายพันธมิตร แม้ว่าการรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานต่อคณะกรรมการชီดอ (CEDAW) เมื่อต้นปี 2549 จะทำในนามของรัฐบาล ก่อนการปฏิรูปทาง

การเมือง ก็ตาม เพราะองค์กรผู้หญิงได้นำข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการชီดอ มาเป็นยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนส่งท้ายก่อนจะนำไปสู่การแก้ไขกฎหมาย

อุษา เลิศศรีสันต์ ผู้ประสานงานมูลนิธิผู้หญิง กล่าวถึงประเด็นนี้ในเวทีอภิปราย “ผิวเมียยุคปฏิรูป กับความเท่าเทียมที่จะถูกข่มขืน”⁹ ซึ่งเป็นเสมือนกุญแจสำคัญในการปลดโซ่ตรวนของผู้หญิงในเวลาต่อมาว่า

⁹เวทีอภิปราย “ผิวเมียยุคปฏิรูป กับความเท่าเทียมที่จะถูกข่มขืน” จัดโดยมูลนิธิผู้หญิง ร่วมกับ แนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง และโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2550 ณ ห้องประชุม, น. 222 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“รัฐบาลในยุคปฏิรูป มีหน้าที่ที่จะพิทักษ์คุ้มครองสิทธิมนุษยชน ที่ท่านได้กล่าวไว้ในวันแถลงนโยบาย ตรงนี้สิทธิของผู้หญิงก็เป็นสิทธิมนุษยชน...และท่านยังบอกว่าจะให้มีการปฏิบัติตามกฎบัตรสหประชาชาติ พันธกรณีตามสนธิสัญญา หรือความตกลงระหว่างประเทศ... และประเทศไทยได้รับข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (ซีดอ CEDAW) เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2549 โดยรัฐบาลทักษิณในขณะนั้น แต่ว่าพันธกรณีต่ออนุสัญญาก็ต้องเป็นสิ่งที่รัฐบาลทุกรัฐบาลจะต้องนำไปปฏิบัติด้วย และที่สำคัญ คือคณะกรรมการ ซีดอ ได้เรียกร้องให้แก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 รวมทั้งให้รัฐภาคีแก้ไขนิยามของการข่มขืน ไม่ยกเว้นการข่มขืนระหว่างสามีภรรยา โดยให้เป็นความผิดทางอาญา”

องค์กรผู้หญิงได้ในนาม สมาชิกแนวร่วมเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิงประกอบด้วยสมาชิกองค์กรและกลุ่มผู้หญิงจากภูมิภาคต่าง ๆ รวม 39 องค์กร ซึ่งร่วมกันผลักดันและติดตามการดำเนินงานของรัฐในการปฏิบัติตามข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของคณะกรรมการอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (ซีดอ CEDAW) ให้มีความสำคัญกับประเด็นเร่งด่วนที่ผู้หญิงไทยกำลังเผชิญในปัจจุบัน โดยเฉพาะความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กหญิง ได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวอีกครั้ง และเสนอร่างแก้ไขกฎหมายในเดือนมีนาคม 2550 อาจกล่าวได้ว่าองค์กรผู้หญิงได้ใช้ยุทธศาสตร์ทางการเมืองมาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนครั้งสำคัญ

การเดินทางสู่ความสำเร็จ

แก้กฎหมายมาตรา 276... กุญแจสู่ความเสมอภาค

ในกลางปี 2550 สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ซึ่งแต่งตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2549 (ฉบับชั่วคราว) ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายโดยได้นำเสนอร่างแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 และ มาตรา 277 (เป็นร่างที่เสนอโดย บวรศักดิ์ อูวรรณโณ)¹⁰ เข้าพิจารณา แต่มีการถกเถียงกันมากในช่วงเวลาของการพิจารณาร่างกฎหมายของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เนื่องจากร่างกฎหมายของรัฐบาลที่เสนอ กลับเป็นข้อความว่า

---

¹⁰บวรศักดิ์ อูวรรณโณ เป็นที่ปรึกษาคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ฝ่ายกฎหมาย เป็นผู้มีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว (2549)

ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นซึ่งมิใช่ภริยาหรือสามีของตน โดยขู่ขืนด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้อื่นนั้น อยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้ผู้อื่นนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันถึงสี่หมื่นบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิงหรือกระทำกับชายในลักษณะเดียวกัน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต

ความเห็นขององค์กรผู้หญิง และคณะอนุกรรมการด้านด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส เห็นว่าร่างกฎหมายดังกล่าว วรรคแรกมีนัยยะว่า หากข่มขืนสามีหรือภรรยาของตน จะไม่มีความผิด นั่นคือการเปิดโอกาสให้ทั้งหญิงและชายข่มขืนคู่สมรสของตนได้ จึงไม่ได้เป็นการลดความรุนแรงที่ภรรยา รวมทั้งเด็กชาย ดังเจตนารมณ์ของกลุ่มองค์กรผู้หญิงเสนอไว้ตั้งแต่ต้น และการแก้ไขข้อความจาก “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน” เป็น “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นซึ่งมิใช่ภริยาหรือสามีของตน” หากพิจารณาอย่างผิวเผินอาจดูเหมือนเป็นบทบัญญัติที่ครอบคลุมถึงการที่ภริยาเป็นผู้กระทำด้วยเพื่อให้ดูเสมอภาคกัน หรือไม่เป็นการเลือกปฏิบัติต่อสามีที่ถูกกระทำ แต่หากพิจารณาให้ถ่องแท้ จะเห็นว่าความเสมอภาคดังกล่าวเป็นภาพลวงตา ปัญหาเดิมที่เกิดกับผู้หญิง เด็กชาย หรือกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงไม่ได้รับการแก้ไข

ตารางที่ 6.2
เปรียบเทียบกฎหมายที่มีอยู่และกฎหมายที่เสนอแก้ไข

กฎหมายเดิม	(ร่าง) กฎหมายเสนอโดย (ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ)	(ร่าง) กฎหมายเสนอโดย คณะกรรมการการ สตรีช
<p>มาตรา 276 “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถ ขัดขืนได้ หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท</p> <p>ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรกได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืน หรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิง ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต”</p>	<p>มาตรา 276 “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นซึ่งมิใช่ภริยาหรือสามีของตนโดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้อื่นนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้ผู้อื่นนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท</p> <p>ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิงหรือกระทำกับชายในลักษณะเดียวกัน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต”</p>	<p>มาตรา 276 “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นโดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้อื่นนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้ผู้อื่นนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันถึงสี่หมื่นบาท</p> <p>การกระทำชำเราตามวรรคหนึ่งหมายความว่ารวมถึงการกระทำเพื่อสนองความใคร่ในทางกามารมณ์ของผู้กระทำ โดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำสอดเข้าไปในอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น และการใช้สิ่งอื่นใดสอดเข้าไปในอวัยวะเพศ หรือทวารหนักของผู้อื่น</p> <p>ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิงหรือกระทำกับชายในลักษณะเดียวกัน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต”</p>

จากข้อความในร่างกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมดังกล่าว ทำให้องค์กรผู้หญิงและเครือข่ายพันธมิตร องค์กรด้านสิทธิต่าง ๆ เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทบทวนและพิจารณาข้อคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายที่มีอยู่เดิม และร่างกฎหมายที่ขอแก้ไข องค์กรผู้หญิงหลายองค์กรได้ร่วมกันยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้ ทบทวนร่างกฎหมายอีกครั้ง ในนาม “เครือข่ายยุติธรรมรุนแรงทางเพศ” เพื่อยืนยันว่าข้อเรียกร้อง ขององค์กรผู้หญิงต้องการแก้ไขให้ตัดข้อความ “ซึ่งมิใช่ภริยาตน” ออก และสนับสนุนยก ร่างกฎหมายที่เสนอโดยคณะกรรมการด้านเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส เนื่องจากส่งผลดี ต่อสังคมไทยอย่างน้อย 5 ประการ คือ

หนึ่ง เป็นการยืนยันว่า อคติทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในวัฒนธรรมไทยว่าภรรยาเป็นเสมือน ทรัพย์สินที่สามีสามารถข่มขืนใจ และร่วมประเวณีได้ตามต้องการนั้น เป็นสิ่งซึ่งกฎหมายไม่ยอมรับ

สอง ขยายความคุ้มครองของผู้หญิงซึ่งไม่ประสงค์จะใช้ชีวิตร่วมกับสามีและอยู่ระหว่าง ขึ้นตอนหย่าขาดจากกันตามกฎหมาย

สาม ขยายความคุ้มครองสู่บุคคลทุกเพศสภาพที่ถูกข่มขืนกระทำชำเราภายใต้แนวคิด ใหม่ที่มีความเข้าใจว่า มิได้มีเพียงเพศหญิงเท่านั้นที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงทางเพศ

สี่ กำหนดคำนิยามของคำว่า “กระทำชำเรา” ได้ครอบคลุมรูปแบบการทารุณทางเพศ ตามหลักสากล คือครอบคลุมทั้งการใช้อวัยวะเพศ หรือวัตถุอื่นใดสอดใส่ในอวัยวะเพศ ทวารหนัก และช่องปาก

ห้า เป็นการแสดงความจริงใจต่อคำมั่นสัญญาที่รัฐบาลได้ให้ไว้เมื่อเข้าร่วมเป็นภาคี ของอนุสัญญาการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2528

เครือข่ายยุติธรรมรุนแรงทางเพศยังได้เสนอความห่วงใยต่อ สนช. 2 ประการ คือ หนึ่ง การระบุข้อความ “เป็นการกระทำเพื่อสนองความใคร่ในทางกามารมณ์ของผู้กระทำ” อาจทำให้ไม่สามารถคุ้มครองผู้เสียหายในกรณีที่ผู้กระทำมีเจตนาอื่น เช่น การแก้แค้น การแสดง อำนาจที่เหนือกว่า การผลิตสื่อลามกที่มุ่งกระตุ้นความใคร่ในทางกามารมณ์ของผู้เสพสื่อ เป็นต้น สอง การระบุเงื่อนไขการคุ้มครองประพฤติก่อการลงโทษน้อยกว่าที่ศาลจะกำหนดไว้ในกรณีที่ผู้กระทำ ผิดและผู้เสียหายเป็นสามีภรรยาด้วยกันนั้น อาจเป็นการเอื้อประโยชน์แก่ผู้กระทำผิด นอกจากนี้ ยังมี ความซ้ำซ้อนกับประมวลกฎหมายอาญามาตรา 281 และมาตรา 56 อีกด้วย

ในขณะที่องค์กรผู้หญิงในนาม “ขบวนผู้หญิงกับการปฏิรูปการเมือง” (WeMove) ได้ เสนอจุดยืนว่าร่างกฎหมายใหม่ควรมีความว่า “มาตรา 276 ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นโดยขู่เข็ญ ด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย...” โดยตัดข้อความ “ซึ่งมิใช่ภริยาหรือสามีของตน” ออก และยังสามารถอธิบายในประเด็นที่มีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ในการใช้คำว่า “ผู้อื่น” ว่าถ้าเขียนเช่นนี้

อาจทำให้ผู้ชายใช้สิทธิมากกว่าผู้หญิงในการร้องว่าตนถูกภริยาข่มขืน ขบวนการผู้หญิง มีจุดยืนและมีคำอธิบายว่า ในแง่ผู้กระทำการข่มขืน “ผู้อื่น” ซึ่งไม่ว่าจะเป็นใครก็ควรเป็นความผิดทางอาญาที่จะต้องได้รับการพิจารณาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน มิใช่ว่าข่มขืนคนแปลกหน้ามีความผิดทางอาญาได้รับโทษรุนแรง แต่การข่มขืนคนคั่นหน้าที่สนิทชิดเชื้อกลับไม่ต้องรับโทษใด ๆ

ขบวนการผู้หญิง ยังได้เสนอให้ สนช.แก้ไขนิยามศัพท์ “การข่มขืนกระทำชำเรา” เพื่อให้ครอบคลุมพฤติการณ์การข่มขืนที่กว้างขวางขึ้นแทนการตีความอย่างแคบว่า การข่มขืนกระทำชำเราคือการใช้อวัยวะเพศชายสอดใส่อวัยวะเพศหญิงเท่านั้น โดยมีเนื้อความสังเขปเพื่อพิจารณาดังนี้ “ข่มขืนกระทำชำเรา หมายความว่า การใช้อวัยวะเพศ อวัยวะอื่น หรือวัตถุอื่นใด ล่วงล้ำหรือสอดใส่เข้าไปในช่องคลอด ทวารหนัก ช่องปาก หรือช่องสังวาสอันเกิดจากการผ่าตัดแปลงเพศของบุคคลหนึ่งบุคคลใด โดยบุคคลนั้นไม่ยินยอม หรือบังคับให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำเช่นนั้นต่อตนโดยบุคคลนั้นไม่ยินยอม” เพราะที่ผ่านมามีการกระทำที่นอกเหนือจากใช้อวัยวะเพศชายสอดใส่อวัยวะเพศหญิงแล้ว ตามกฎหมายจะถือเป็นความผิดฐานอนาจารเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นความรุนแรงที่มีผลกระทบต่อจิตใจ ร่างกายและศักดิ์ศรีไม่ต่างกัน

ภาพการเคลื่อนไหวขององค์กรผู้หญิง นับตั้งแต่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ นำเสนอร่างแก้ไขกฎหมาย (กม.อาญามาตรา 276, 277) เข้าพิจารณาดังแต่เดือนธันวาคม 2549 จะเห็นได้ว่ากลุ่มองค์กรผู้หญิงที่ทำงานทางด้าน สิทธิ ผู้หญิง และเด็ก ต่างก็เข้ามาร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวการติดตามสถานการณ์ในฝ่ายนิติบัญญัติ การรวมกลุ่มเสนอความคิดเห็นอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องแม้ว่าจะเป็นการเสนอความเห็นในมุมมองที่ต่างกัน แต่องค์กรผู้หญิงทั้งหมดต่างก็มีความเชื่อมั่นว่า จะต้องผลักดันและเคลื่อนไหวให้การแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ที่มีระยะเวลายาวนานกว่า 20 ปี เป็นผลสำเร็จให้ได้

และในที่สุด การบังคับใช้กฎหมายตามประกาศราชกิจจานุเบกษา มีผลตั้งแต่วันที่ 31 กรกฎาคม 2550 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 19) โดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติเสนอให้แก้ไข ดังนี้

มาตรา 3 ให้ยกเลิกความในมาตรา 276 แห่งประมวลกฎหมายอาญาซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2525 และมาตรา 277 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2530 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 276 ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่น โดยขู่เชือดด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้ายโดยผู้อื่นนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้ผู้อื่นนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท

การกระทำชำเราตามวรรคหนึ่ง หมายความว่า การกระทำเพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำโดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำกับอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น หรือการใช้สิ่งอื่นใดกระทำกับอวัยวะเพศหรือทวารหนักของผู้อื่น

ถ้าการกระทำผิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำผิดด้วยกันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิงหรือกระทำกับชายในลักษณะเดียวกัน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต

ถ้ากระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำความผิดระหว่างคู่สมรสและคู่สมรสนั้นยังประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ หรือจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติแทนการลงโทษก็ได้ ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกและคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยาต่อไป และประสงค์จะหย่า ให้คู่สมรสฝ่ายนั้นแจ้งให้ศาลทราบ และให้ศาลแจ้งพนักงานอัยการให้ดำเนินการฟ้องหย่าให้

เหตุผลในการใช้ประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่บทบัญญัติมาตรา 276 มาตรา 277 และมาตรา 278 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เป็นบทบัญญัติที่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ สมควรแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าว ให้สอดคล้องกับหลักการมีสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง และหลักการห้ามมิให้เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศที่เคยได้รับความคุ้มครอง ตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ตารางที่ 6.3

เปรียบเทียบประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276

ประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับเดิม)	ประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับแก้ไขใหม่ ปี 2550)
<p>มาตรา 276 “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลัง ประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถ ขัดขืนได้ หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท</p> <p>ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรกได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืน หรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิง ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต”</p>	<p>มาตรา 276 ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่น โดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้อื่นนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้ผู้อื่นนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท</p> <p>การกระทำชำเราตามวรรคหนึ่ง หมายความว่า การกระทำเพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำโดยการใช้อวัยวะเพศของผู้กระทำกับอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือช่องปากของผู้อื่น หรือการใช้สิ่งอื่นใดกระทำกับอวัยวะเพศหรือทวารหนักของผู้อื่น</p> <p>ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำโดยมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิด หรือโดยร่วมกระทำความผิดด้วยกันอันมีลักษณะเป็นการโทรมหญิงหรือกระทำกับชายในลักษณะเดียวกัน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สามหมื่นบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต</p>